

The Gleaner

Vol 3 (1965)

Ο Κοραΐς και η Ιονική Ακαδημία (1808-1814)

Εμμ. Ν. Φραγκίσκος

doi: [10.12681/er.9467](https://doi.org/10.12681/er.9467)

Copyright © 2016, Έμμ. Ν. Φραγκίσκος

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Φραγκίσκος Ε. Ν. (2016). Ο Κοραΐς και η Ιονική Ακαδημία (1808-1814). *The Gleaner*, 3, 177–198.
<https://doi.org/10.12681/er.9467>

Ο ΚΟΡΑΪΣ ΚΑΙ Η ΙΟΝΙΚΗ ΑΚΑΔΗΜΙΑ (1808-1814)

Ἐντυπωσιακὴ ἀλλ' ἔχει ἀνεξήγητη αὐστηρότητα διέπει τὴ στάση τοῦ Κοραΐ ἀπέναντι στὴν Ἴονικὴ Ἀκαδημία, στὸ ἴδρυμα ποὺ συνέδεσε τὴν ἱστορία του μὲ τὴν ὀλιγόχρονη κατοχὴ τῆς Κέρκυρας ἀπὸ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς γάλλους (1807-1814)¹. Θὰ ἦταν παρακινδυνευμένο νὰ μιλήσῃ κανεὶς γιὰ προκατάληψη σ' ἐποχὴ ποὺ τοὺς δεσμοὺς τοῦ Κοραΐ μὲ τὰ Ἐπτάνησα δὲν βαραίνει ἀκόμη ἡ σκιά τῶν κατοπινῶν χρόνων².

1. Μοναδικὴ συνθετικὴ ἐργασία γιὰ τὴν Ἴονικὴ Ἀκαδημία παραμένει πάντοτε τοῦ Σταμ. Θ. Λάσκαρι, *L' Académie Ionienne, un Institut littéraire à Corfou sous la domination napoléonienne*, ἀνάτυπο ἀπὸ τὴν «*Revue des Etudes Napoléoniennes*», Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1925, Πολύτιμες ἀλλ' ὁμοιόμορφες σχεδὸν πληροφορίες παρέχουν καὶ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἐπτανήσιους ἱστοριογράφους. Βλ. Λ. Βροκίνη, *Βιογραφικὰ Σχεδάρια*, Α', Κέρκυρα 1877, σ. 13 κέ. σὲ συνάρτηση μὲ ὅσα σχετικὰ ἀφιερώνει στὶς ἐπιμέρους βιογραφίες τῶν κερκυραίων ἀκαδημαϊκῶν, Η. Χιώτη, *Ἱστορικὰ Ἀπομνημονεύματα Ἐπτανήσου*, τ. 6, Ζάκυνθος 1887, σ. 230-239, Σπ. Δέ-Βιάζη, *Ἡ ἐν Ἐπιανήσῳ ἐπὶ γαλλικῆς Αὐτοκρατορίας Ἐκπαίδευσις 1807-1814*, π. «Ἐικονογραφημένη», Ἀθ. ἔτος Σ' (1909/1910), ἀρ. 64 (σ. 56-57), 65 (σ. 72-73), 66 (σ. 88-89), 67 (σ. 104-105), 68 (σ. 124), 69 (σ. 132-133), Σπ. Θεοτόκη, *Περὶ τῆς ἐκπαίδευσεως ἐν Ἐπιανήσῳ (1453-1864)*. *Ἱστορικὴ μελέτη*, γραμμμένη στὰ 1939 καὶ δημοσιευμένη στὸν τ. 5 (1956) τῶν «Κερκυραϊκῶν Χρονικῶν». Γιὰ τὴν Ἀκαδημία βλ. τίς σ. 80-86. Τὸ ἄρθρο τοῦ Λ. Ζώη, *Ἀκαδημαῖοι ἐν Ἐπιανήσῳ*, π. «Ἐκπαιδευτικοὶ καιροὶ τῆς Ἑλλάδος», Θεσσαλονίκη, ἔτος Α' (1928), ἀρ. 1, δὲν τὸ ξέ-

ρω. Τέλος πρέπει νὰ μνημονευθοῦν καὶ οἱ δύο σπουδαιότερες πηγές γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ ἰδρύματος: α) τὸ *Ἐπιμνημὰ περὶ τῶν ἐν Κερκύρᾳ Ἀκαδημιῶν καὶ τῶν συγχρόνων αἰτιατῶν λογιῶν* τοῦ Ἀνδρέα Μουστοξυδῆ, «Πρακτικὰ τῆς ἐν Κερκύρᾳ Ἐταιρίας τῶν Φιλομαθῶν 1845-1846», Κέρκυρα 1846, σ. 9-24, (βλ. ἀνάτυπώσῃ του στὴν «Πανδώρα» Ζ', 1856, σ. 289-298 καὶ στὰ *Ἱστορικὰ καὶ Φιλολογικὰ Ἀνάλεκτα* τοῦ Μιχαήλ Α. Μουστοξυδῆ, Α', Κέρκυρα 1872, σ. 1-23) καὶ, ἰδίως, β) Hubert Pernot, *Nos anciens à Corfou. Souvenirs de l'aide-major Lamare-Picquot (1807-1814)*, Παρίσι 1918, σ. 206-237. Ὅσο πάντως θὰ μᾶς λείπουν βασικοὶ τόμοι τῶν δύο κερκυραϊκῶν περιοδικῶν τῆς ἐποχῆς, τοῦ «*Mercurio Letterario*» (1805-1808) καὶ τοῦ «*Monitore Ionio*» (1810-1814), γιὰ τὰ ὁποῖα βλ. Ντ. Κονόμου, *Ἐπιανησιακὸς τύπος 1798-1864*, π. «Ἐπιανησιακὰ φύλλα» 5 (1954) σ. 41-42 καὶ 75-79, θ' ἀγνοοῦμε σημαντικὰ στοιχεῖα ἀπὸ τίς δραστηριότητες τῆς Ἀκαδημίας.

2. Ἀντίθετα οἱ διαθέσεις τοῦ Κοραΐ γιὰ τοὺς Ἐπιανησιώτες αὐτὰ τὰ χρόνια εἶναι πολὺ εὐνοϊκές. Δὲν ἀναφέρομαι μόνον στὶς παλαιότερες ἀφιερώσεις τοῦ Θεόφραστου (1799) καὶ τοῦ Βεγκάρια (1802). Σημειώνω τίς περιπτώσεις δύο γάλλων φίλων του, τοὺς

Τὸ φαινόμενο ἔχει τὴν ἐξήγησή του. Ὁ Ἕλληνας σοφός, ἕνας ἀπὸ τοὺς πρῶτους ἐταίρους τῆς Ἀκαδημίας, σχηματίζει τὴν εἰκόνα τῆς μέσα ἀπὸ ἐρεθισμοὺς οἱ ὁποῖοι διεγείρουν σύνθετες λειτουργίες τοῦ ψυχισμοῦ του: ἐκείνη τὴν ζέουσα «φιλογένεια», τὴν πάντα ἀκμαία εὐθιξία του, τὴν εὐκολη στοὺς σκωπτικοὺς ἐλέγχους καὶ ὑπαινιγμοὺς διάθεσή του. Στὸ βάθος οἱ ἀντιδράσεις του δὲν ὑποδηλώνουν παρά μιὰν ἔκφραση δυσπιστίας πρὸς τὴν Ἀκαδημία καὶ τοὺς ἰδρυτές τῆς, ἀφορημένης ἀπὸ λόγους ποὺ θ' ἀποτελέσουν τὸ κύριο ἀντικείμενο τῆς μελέτης αὐτῆς. Ὡστόσο οφείλω νὰ διευκρινήσω ἀπὸ τώρα ὅτι καὶ ἐδῶ ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ τὴν διπλὴ συμπεριφορὰ τοῦ Κοραῆ, ὅπως τὴν ξέρομε ἀπὸ ἄλλες ἀνάλογες περιπτώσεις. Ἡ ἐπίσημη, ἢ θεατὴ ὄψη τῆς θὰ ὀρίζεται ἀπὸ τοὺς κανόνες τῆς συμβατικῆς ἠθικῆς: σεβασμὸς στὰ προσχήματα, μετριοπάθεια, ἐπιτήδευση. Ὅλα αὐτὰ θὰ ὑπηρετοῦν, λίγο ὡς πολὺ, μιὰν ὀρισμένη σκοπιμότητα. Ἡ ἄλλη ὄψη, ἐλεύθερη ἀπὸ τοὺς περιορισμοὺς ὅσους ἐπιβάλλουσι οἱ τυπικότερες τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων, θὰ παρουσιάξῃ τὴν καμπύλη τῶν συναισθημάτων στὴν πραγματικὴ τῆς συχρότητα. Περιττὸ νὰ πῶ ὅτι, σὰν τεκμήριο, ἢ δεύτερη πλευρὰ μᾶς εἶναι περισσότερο πολύτιμη.

Ἀνακοινώνονται ἐδῶ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ τρία ἄγνωστα κείμενα ποὺ συμπληρώνουν τίς γνώσεις μας γιὰ τίς σχέσεις τοῦ Κοραῆ μὲ τὴν Ἀκαδημία καὶ διαφωτίζουν κάποιους τομεῖς τῆς δραστηριότητάς τῆς. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ συμβάλλουν θετικὰ στὴν ἱστορία τοῦ κερκυραϊκοῦ ἰδρύματος.

Τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1808, λίγους μῆνες ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐναρκτήρια συνεδρία τῆς Ἰονικῆς Ἀκαδημίας (17 Ἰουλίου 1808), ἔφταναν στὸ Παρίσι τὰ πιστοποιητικὰ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ τίτλου, τὸν ὁποῖο εἶχε ἀπονεμίσει στὸν Κοραῆ τὸ νεοσύστατο σῶμα. «Χθὲς—ἐπληροφοροῦσε ὁ τελευταῖος στὶς 28 Σεπτεμβρίου τὸν φίλο του Ἀλέξανδρο Βασιλείου—ἔλαβον καὶ ἀπὸ τὴν Ἰόνιον (ἢ Ἑπτανησιώτιδα) Ἀκαδημίαν δίπλωμα μέλους ἐπιστολιμαίου (correspondant), καὶ τοὺς θεσμοὺς (statuts) τῆς νέας τῶν Ἀκαδημίας»¹. Ἀπὸ ἄλλες πληροφορίες τοῦ ἴδιου μαθαίνουμε ὅτι σύγχρονα τοῦ κοινοποιήθηκαν ἢ «ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ» καὶ τὸ «πρόγραμμα» τῆς Ἀκαδημίας². Ἡ βιβλιογραφικὴ ἐνημέρωση γύρω ἀπὸ τὰ

ὁποῖους προθυμοποιεῖται νὰ βοηθήσῃ ἢ καὶ τοὺς συσταίνει νὰ ἰδρῦσουν στὰ Ἑπτάνησα ὁ ἕνας βιβλιοπωλεῖο (1804) καὶ ὁ ἄλλος Ἰατρικὴ Ἀκαδημία (1806). Βλ. Ν. Δαμαλά, Ἐπιστολαί, Α', σ. 538, 615, 663-665.

1. Ἐπιστ. Α', σ. 737. Τὸ γράμμα εἶναι τοῦ 1808 καὶ ὄχι τοῦ 1807.

2. Ἐπιστ., Γ', σ. 973. Γιὰ τὸ γράμμα καὶ τὸν ἀποδέκτη του βλ. παρακάτω.

τέσσερα αυτά κείμενα παρουσιάζει μερικά κενά: Οί θεσμοί, τὸ γαλλικὰ καὶ ἰταλικὰ συνταγμένο καταστατικὸ τοῦ σώματος, ποὺ ἐπικυρωνώταν λίγες ἡμέρες ἀργότερα ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα (3 Ὀκτωβρίου 1808), μοῦ εἶναι γνωστοὶ ἀπὸ μιὰ ἀναδημοσίευση τοῦ γαλλικοῦ τους πρωτοτύπου καὶ ἀπὸ τὶς μεταγενέστερες ἑλληνικὲς μεταφράσεις τους¹. Γιὰ τὴν ἐγκύκλια ἐπιστολὴ λείπουν οἱ ἀσφαλεῖς εἰδήσεις. Ὁ Κοραῆς μαρτυρεῖ γιὰ τὸ ἰταλικὸ γλωσσικὸ τῆς ἰδιώμα, ἀλλὰ σταματᾷ ὡς ἐκεῖ. "Ἄν τὴν συσχετίζαμε μὲ τὰ γράμματα ποὺ ξέρουμε ὅτι συνόδευαν τὸ δίπλωμα, ἴσως δὲν θὰ ἐσφάλλαμε. "Ἄλλωστε ὑπάρχει μιὰ σχετικὴ ἔνδειξη". Ὡστόσο τὰ γράμματα αὐτὰ θὰ μπορούσαν νὰ θεωρηθοῦν ἐγκύκλια μόνο ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ κοινοῦ ἀντικειμένου τους καὶ ὄχι γιὰ τὸν χαρακτῆρα τους ποὺ μοιάζει νὰ ἦταν αὐστηρὰ προσωπικὸς: οἱ νέοι ἀκαδημαϊκοὶ ἐμάθαιναν ἀπὸ τὸν γραμματέα τῆς Ἀκαδημίας τὸ ἱστορικὸ τῆς τῆς ἐκλογῆς τους². Τὸ πρόγραμμα θὰ προκαλέσει τὰ δυσμενῆ σχόλια τοῦ Κοραῆ, γι' αὐτὸ καὶ θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ ἰδιαίτερα παρακάτω. Ὅπως δὲν ἔχει σχέση μὲ τὶς ἐκπαιδευτικὲς μέριμνες τῆς Ἀκαδημίας, ὅπως θὰ ὑπέθετε κανεὶς. Ἡ χρῆση τοῦ ὄρου ἐκάλυπτε μιὰ κατηγορία ἀθλοθετημάτων ποὺ ἀποσκοποῦσαν στὴν ἐνθάρρυνση τῆς συγγραφικῆς ἀμιλλας. Τὰ θέματα, ὅσα ὀρίζονταν πρὸς διαπραγματεύση,

1. Τὸ γαλλικὸ κείμενο στὸν H. Pernot, ἔ. ἀ., σ. 208-213. Ἄν ἐπρόκειτο γιὰ μετάφραση ἀπὸ τὰ ἰταλικὰ, ὁ Pernot θὰ τὸ ἐδήλωνε. Πάντως παραλείπει νὰ περιγράψῃ τὸ φυλλάδιο τῶν Κανονισμῶν, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι δὲν τὸ ξέρεῖ ἀπὸ αὐτοψία. Τὶς ἑλληνικὲς μεταφράσεις χρωστᾷμε στοὺς Π. Χιώτη, ἔ. ἀ., σ. 230-233 (τὴν ἀναδημοσίευσε ὁ Δέ - Βιάζης, ἔ. ἀ., π. «Εἰκονογραφημένη», 1910, ἀρ 66, σ. 88-89) καὶ Σπ. Θεοτόκη, ἔ. ἀ., π. «Κερκυραϊκὰ Χρονικὰ» 5 (1956), σ. 81-83. Τοῦ νέου καταστατικοῦ τῆς Ἀκαδημίας, ποὺ ἐκπονήθηκε στὰ 1811, βλ. τὴν περιγραφὴ τοῦ Π. Λάμπρου, «Ἱστορικὴ πραγματεία περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ προόδου τῆς τυπογραφίας ἐν Ἑλλάδι μέχρι τοῦ ἔτους 1821, π. «Χρυσάλλις», 4(1866), σ. 622, ἀρ. 41, καὶ στὸν Pernot, ἔ. ἀ., σ. 213 κέ, ὅπου ἐπισημαίνονται οἱ διαφορὲς ἀνάμεσα στὰ κα-

ταστατικὰ τοῦ 1808 καὶ τοῦ 1811.

2. Ἐπιστ., Γ', σ. 973. Γράφει πρὸς τὸν γραμματέα τῆς Ἀκαδημίας ὁ Κοραῆς: «Καὶ ταῦτα μὲν εἶναι τῆς ἐπιστολῆς σου τὰ χαροποιὰ πρὸς ἐμὲ μηνύματα». Καὶ παρακάτω: «βλεπω... τὸ μὲν πρόγραμμα καὶ τὴν ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν γραμμένα ἰταλιστί...». Δὲν νομίζω ὅτι πρόκειται γιὰ δύο διαφορετικὲς ἐπιστολές.

3. Πβ. τὸ γράμμα πρὸς τὸν Charles Ph. de Bosset, διοικητὴ τῆς Κεφαλονιάς, μὲ τὸ ὅποιο τοῦ ἀνακοινώνεται στὰ 1814 ἡ ἐκλογὴ του, δημοσιευμένο ἀπὸ τὸν ἴδιο στὸ *Proceedings in Parga and the Ionian Islands*, Λονδίνο 1819, σ. 183-184, καὶ στὸ *Parga and the Ionian Islands*, Λονδίνο 1821, σ. 155-157 (βλ. καὶ τὴν β' ἐκδοσὴ τοῦ 1822, σ. 155-157). Σὲ σχέση μὲ τὰ παραπάνω πβ. καὶ τὴν σημ. 3 τῆς σελ. 180.

συγδέονταν τις περισσότερες φορές με τὰ Ἴονια νησιά και τις λογῆς ἀνάγκες τους¹.

Οἱ ἀναζητήσεις με στόχο τὸ δίπλωμα τὸ ἀπνεμόμενο στοὺς ἀντεπιστέλλοντες, καθὼς ὁ Κοραΐς, ἑταίρους, εὐδοθήθηκαν ἀκοπώτερα και πάντως ὄχι ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν κοραϊκῶν καταλοίπων. Τὸν ἴδιο τίτλο εἶχε ἀποδεχθῆ, κοντὰ σὲ πολλοὺς ἄλλους, και ὁ γάλλος πρόξενος στὴν Ἀθήνα L. F. S. Fauvel, δυὸ χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐκλογή τοῦ Κοραΐ². Δημοσιεύω ἐδῶ τὸ κείμενο τοῦ διπλώματός του—ἀποκείμενου στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Παρισιού³—συνδεύοντάς το με τις ἀκόλουθες, ὅσες μοῦ ἐπιτρέπονται, βιβλιογραφικὲς διευκρινήσεις: ὄνομα, διεύθυνση, χρονία και ἀκαδημαϊκὸς τίτλος τοῦ ἀποδέκτη συμπληρώνονται με τὸ χέρι τοῦ γραμματέα τῆς Ἀκαδημίας. Στὴν Στυλιανὴ Δώρα Προσαλέντη, ποὺ ὑπογράφει με αὐτὴ τὴν ιδιότητα τὸ δίπλωμα, θὰ ἐπανέλθουμε ἀργότερα. Κάτω ἀριστερὰ εἶναι ἀποτυπωμένη ἡ σφραγίδα τοῦ σώματος με παράσταση γλαύκας και ἀναγραφὴ κυκλικὰ: ΙΟΝΙΚῆ ΑΚΑΔΗΜΙΑ.

1

Académie Ionienne

A. M. Fauvel à Athènes

Corfou le 7 Août 1810

L' Académie Ionienne désirant réunir dans son sein les personnes dont le zèle et les lumières peuvent contribuer au succès de son institution, et reconnaissant en vous ces titres à son estime et

1. Γιὰ τὰ ἀθλοθετήματα αὐτὰ πληρέστερα στοιχεῖα παρέχει ὁ Δέ-Βιάζης, ἔ. ἀ., π. «Εἰκονογραφημένη», 1910, ἀρ. 64 (σ. 56-57), 67 (σ. 104-105) και 68 (σ. 124).

2. Ὁ μοναδικὸς γνωστὸς κατάλογος τῶν μελῶν τῆς Ἰονικῆς Ἀκαδημίας, τυπωμένος ἰταλικά σὲ μονόφυλλο τρίστηλο διαστάσεων 0,460Χ0,328 (ἡ περιγραφή ἀπὸ ἀντίτυπο ποὺ κατέχει ὁ κ. Ἐμμ. Μοσχονᾶς), εἶναι ἀχρονολόγητος, ἀλλὰ προφανῶς τοῦ 1814, ἀφοῦ στὰ ἀντεπιστέλλοντα μέλη ἀναγράφεται και ὁ De Bosset, ἑταῖρος τῆς Ἀκαδημίας ἀπὸ τὸν Αὐγούστο τοῦ 1814. Ὁ κατάλογος ἀναδημοσιεύθηκε ἀπὸ

τὸν De Bosset, *Proceedings in Parga* κλπ. ἔ. ἀ., σ. 185-190. Πβ. τοῦ ἴδιου, *Parga and the Ionian Islands*, ἔ. ἀ., σ. 157-159 και τὴν β' ἐκδοση, σ. 157-159. Περιγραφή και δημοσίευση τοῦ καταλόγου χρωστᾶμε ἐπίσης στὸν Μάρκο Θεοτόκη, *Ἐπικρίσεις ἐπὶ περιόδων τριῶν τοῦ συγγράμματος τοῦ κ. Παύλου Λάμπρου «Νομίματα και μετᾶλλια τῆς Ἐπιανήσου Πολιτείας»*, Κέρκυρα 1885, σ. 167-171 και στὸν H. Pernot, *Souvenirs de Lamare-Picquot*, ἔ. ἀ., σ. 234-237.

3. Τμῆμα χειρογράφων, *Fond français* 22875, Doc 159. Ὁφείλω θερμὲς εὐχαριστίες στὴν κ. Αἰκατερίνη

à son choix, vous a mis au nombre de ses Membres Correspondants. Elle se flatte que vous justifierez sa confiance, en lui communiquant le fruit de vos travaux et de vos talents.

Le secrétaire de l'Académie Ionienne

T. Σ.

S. Doria Prossalenti

Στὸ γράμμα τῆς 28 Σεπτεμβρίου συναντᾶμε κιόλας τὶς πρῶτες ἀντιδράσεις τοῦ Κοραΐ καὶ μάλιστα ἐξωθημένες ὡς τὰ ἄκρα. Τὴν τιμητικὴ χειρονομία τῆς Ἀκαδημίας τὴν ὑποδέχθηκε μὲ φανερὴ δυσφορία. Θὰ κινδυνεύαμε νὰ παρεξηγήσουμε τὴ στάση του, ἀν ἀπὸ ἔλλειψη ἄλλων στοιχείων εἴμασταν ἀναγκασμένοι νὰ θασισθοῦμε στὶς μαρτυρίες, ὅσες παρέχει τὸ ἴδιο τὸ γράμμα. Πραγματικὰ οἱ ἐξηγήσεις τοῦ Κοραΐ, χωρὶς νὰ ξαφνιάζουν, ὅπωςδὴποτε τὸν ἀδικοῦν: «Ἐχουσιν ἐδῶ—συνέχιζε στὸν ἔμπιστο φίλο του τῆς Βιέννης—πέντε πρέσβεις ἀπεσταλμένους πρὸς τὸν αὐτοκράτορα· καὶ δὲν εὐρήκασιν τρόπον νὰ μὲ τὸ στείλωσι [τὸ δίπλωμα] δι' αὐτῶν, ἀλλὰ τὸ ἔβαλαν οἱ Γεννάδαι εἰς τὴν πόσταν, διὰ νὰ πληρῶσω ὃ φράγκα καὶ ἡμισυ. Je me serois bien passé d'un pareil honneur»¹. Συνέβαινε θέβαια κάτι περισσότερο ἀπὸ μιὰ ὑπερβολικὰ τονισμένη ἰδιοτροπία. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἡ ἀναφορὰ στὴν ἰόνια πρεσβεία τοῦ 1808 ἐπιβάλλει, θεωρῶ, κάποια ἱστορικὴ ἀποκατάσταση: ὑπάρχουν σοβαρὲς ἀμφιβολίες κατὰ πόσο ἡ πρεσβεία αὐτή, γιὰ τὴν ὁποία ξέρουμε πολλὰς λεπτομέρειες², μποροῦσε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς σύνδεσμος, ὅπως θὰ ἤθελε ὁ Κοραΐς, ἀνάμεσα στὴν Ἀκαδημία καὶ τοὺς ἐταίρους της, ἀφοῦ εἶχε ἐγκαταλείψει τὴν Κέρκυρα τὸν Μάιο τοῦ 1808, δηλαδὴ πολὺ πρὶν νὰ λήξῃ ἡ ὀργανωτικὴ προετοιμασία καὶ ἐγκαινισθοῦν οἱ ἐργασίες τοῦ σώματος³. Ἀλλὰ ὁ ἔλληνας σοφὸς δὲν νομίζω ὅτι συσχετίσει

Κουμαριανοῦ ποὺ εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ παραχωρήσῃ τὸ κείμενο, ἀντιγραμμένο παλιότερα ἀπὸ τὴν ἴδια, καὶ ὅσες συναφεῖς πληροφορίες εἶχε κρατήσει στὰ χαρτιά της. Τὸ δίπλωμα συνοδεύεται ἀπὸ ἐπιστολὴ («ἐγκύκλιον»;) τοῦ τότε γραμματέα τῆς Ἀκαδημίας Στ. Δ. Προσαλέντη, μὲ τὴν ὁποία ἀνακοινῶνεται στὸν Fauvel ἡ ἐκλογή του ὡς «membre correspondant» τοῦ σώματος.

1. Ἐπιστ., Α', σ. 737.

2. Jean Savant, *Les Iles Ionienes au temps de Napoléon. Deux députations à la cour impériale*, ἀνάτυπο μὲ ἰδιαίτερη σελιδαρίθμηση ἀπὸ τὴν «Revue d'Histoire Diplomatique», Παρίσι 1939. Γιὰ τὴν πρώτη πρεσβεία βλ. τίς σ. 4-21, ὅπου ἐπαναλαμβάνονται περὶπου ὅσα ὁ ἴδιος εἶχε γράψῃ στὸν «Messager d'Athènes» τοῦ 1938, φ 5142, 5143, 5146, 5150, 5152, 5156.

3. Ὁ Savant, «Messager d'Athènes» ἐά., φ. 5146, σ. 1, δὲν ξέρει

τυχαία τὰ γεγονότα. Ἐνοχλημένος ἀπὸ τὴν συμπεριφορὰ μερικῶν μελῶν τῆς Ἰόνιας ἀντιπροσωπείας, εἶχε ἕνα παραπάνω λόγο νὰ μείνη ἀσυγκίνητος ἀπὸ τὴν εἶδηση τῆς ἐκλογῆς του'.

Ὡστόσο ἐθεώρησε σωστὸ ν' ἀπαντήσῃ. Κι ἂν δὲν σωζόταν ἡ ἀπάντησις, τὰ σχόλια μὲ τὰ ὁποῖα τὴν συνόδευσε, θ' ἀρκοῦσαν σὰν τεκμήρια ἀποκαλυπτικά. «Τὴν ἐγκεκλεισμένην—ἔγραφε ἕνα μῆνα ἀργότερα (26 Ὀκτωβρίου) στὸν Ἀλέξ. Βασιλείου—ἀφοῦ ἀναγνώσῃς, ἂν σ' ἀρέσῃ, πέμψον σφραγισμένην εἰς Κέρκυραν· ἂν δὲν σ' ἀρέσῃ, πέμψον εἰς κόρακας. Ἀλλὰ τέλος πάντων διὰ τί νὰ φοβηθῆς μὴ τοὺς κακοφανῆ; ἡ ποινὴ τῆς τόλμης μου θέλει εἶσθαι νὰ μ' ἐξαλείψωσι ἀπὸ τὸν εἰς τὸν ὁποῖον μὲ κατέγραψαν κατάλογον τῶν μελῶν τῆς Ἀκαδημίας· καὶ περὶ τούτου «οὐ φροντίς Ἰπποκλείδῃ». Ὀλίγον φροντίζω νὰ ἦμαι μέλος Ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας, ἥτις καταφρονεῖ τὴν προγονικὴν γλῶσσαν»'. Ἡ ἐθνικὴ φιλοτιμία τοῦ Κοραῆ, αὐτὴ ἦταν ποὺ εἶχε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἐπαναστατήσῃ.

Στὸν Giuseppe Agrati, ἰταλὸ λόγιον, γραμματέα τότε τῆς Ἀκαδημίας καὶ ὡς τὰ μέσα τοῦ 1810 ἐξ ἀπορρήτων τῆς Ἰόνιας Γερουσίας, προσφώνησε τὴν ἀπάντησή του ὁ Κοραῆς⁸. Ἀχρονολόγητη, δημοσιευ-

πότε ἀνεχώρησαν οἱ ἑπτανήσιοι ἀντιπρόσωποι γιὰ τὸ Παρίσι. Νέα στοιχεῖα γιὰ τὴν πρεσβεία τοῦ 1808 ἀπὸ ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο τῆς Ἰονίου Γερουσίας, τὰ ὁποῖα σκέπτομαι νὰ παρουσιάσω μελλοντικά, ξεκαθαρίζουν τὸ χρονολογικὸ ὄριο: Μάιος 1808. Πβ. καὶ Γ. Μαυρογιάννη, *Ἱστορία τῶν Ἰονίων νήσων*, Β', Ἀθήνα 1889, σ. 199.

1. Πραγματικὰ στὸ ἴδιο γράμμα τῆς 28 Σεπτεμβρίου συνέχιζε: «Ἀπὸ τοὺς πέντε πρέσβεις οἱ δύο ἔρχονται συχνὰ πρὸς ἐμὲ καὶ ἔρχονται μὲ φιλοφροσύνην καὶ εὖνοιαν μεγάλην. Τοὺς λοιποὺς τρεῖς δὲν γνωρίζω ποίου χρώματος εἶναι, μ' ὅλον ὅτι εἶναι συγκατοικοὶ τῶν δύο. Συμπεραίνω ὅτι εἶναι φίλοι τοῦ κτηνώδους Φ.[ιλάνδρου;]». Ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς ἑπτανήσιους ἀντιπροσώπων ποὺ τὸν ἐπισκέπτονται εἶναι, ὅπως θ' ἀποκαλύψῃ ὁ ἴδιος ὁ Κοραῆς, ὁ γερουσιαστὴς Ἀντώνιος Μελίκης, ὁ ἐκπρόσωπος τῆς Κέρκυρας (βλ. σ. 191) Οἱ ἄλλοι τέσσερες ἐκπροσωποῦσαν: ὁ

Ἰωάννης Σιγοῦρος Δεσίλλας, πρόεδρος τῆς πρεσβείας, τὴν Ζάκυνθο, ὁ Στέφανος Παλατσὸς Σκορδίλης ἐπίσης τὴν Κέρκυρα, ὁ Μαρίνος Μεταξᾶς, γερουσιαστὴς, τὴν Κεφαλονιά καὶ ὁ Εὐστάθιος Βαλαωρίτης τὴν Λευκάδα.

2. *Ἐπιστ. Β'*, σ. 776. Ἡ ἐπιστολὴ στὸν Δαμαλᾶ δημοσιεύεται μονάχα μνηολογημένη.

3. Ὁ G. Agrati, τοῦ ὁποῦ ἡ παρούσα στὴν Κέρκυρα ὀφειλόταν σὲ ἐπίσημο διορισμὸ ἀπὸ τὸν ἀντιβασιλέα Εὐγένιο, περνάει ἀργότερα πάλι στὰ ἑλληνικὰ πράγματα, αὐτὴ τὴ φορὰ σὰν ἐκδότης τοῦ φυλλάδιου τοῦ Ἀνδρέα Μουστοξόδη, *Précis des opérations de la flotte grecque durant la révolution de 1821 et 1822*, Παρίσι 1822. Πβ. Legrand, *Bibliographie Ioniennne*, I, ἀρ. 1014. Γιὰ τὴν πολιτικὴ καὶ συγγραφικὴ δράση τοῦ Agrati, φυσιογνωμίας ἐνδιαφέρουσας, βλ. τὸ πρόσφατο *Dizionario biografico degli Italiani*, Ρώμη 1960, τ. 1, σ. 496.

μένη από παλιά, ἔμεινε, ὅσο ξέρω, ἀπαρατήρητη ἀπὸ τὴν ἔρευνα¹. Πρόκειται ὡστόσο γιὰ ἓνα κείμενο ἐντελῶς ἀντιπροσωπευτικὸ τῆς κοραϊκῆς εὐαισθησίας. Μέσα στὴν ἔξαρση ποὺ τὸ διαπνέει, οἱ αἰχμὲς ὄσες ὑπάρχουν καὶ οἱ ἀλήθειες ποὺ δὲν ἔχουν λόγο ν' ἀποκρυβοῦν, γίνονται πιὸ εὐκολα δεκτές. Ἔτσι δυσκολεύομαι νὰ συμμερισθῶ ἀπόλυτα τοὺς φόβους τοῦ Κοραΐ, τοῦ ὁποῦ ἄλλωστε φροντίδα θὰ εἶναι νὰ προδιαθέσῃ εὐνοϊκὰ τοὺς ἐπιστολογράφους του καὶ βέβαια νὰ τοὺς καθησυχάσῃ: «Μὲ χαρὰν καὶ εὐχαρίστησιν μεγάλην λαμβάνω τὸ δίπλωμα τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας, ἣτις μέλλει νὰ ὀνομασθῆ εἰς τὸ ἔξῃς Μήτηρ τῶν Ἀκαδημιῶν τῆς νέας Ἑλλάδος»· μετέφερα τὴν ἀρχὴ τῆς ἐπιστολῆς. «Ὁ φίλος καὶ σπουδαστῆς τῆς κοινῆς τῶν Ἑπτανησιωτῶν εὐδαιμονίας, ὁ καιόμενος εἰς τὸ νὰ λέγεται καὶ νὰ γράφεται συμμέτοχος τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας»· εἶναι ἡ ὑπογραφή τοῦ τέλους.

Γιὰ ὅ,τι προκάλεσε τὴν δυσφορία τοῦ Κοραΐ (τὴν «θλίψιν τῆς ψυχῆς» γράφει ὁ ἴδιος, μετατοπίζοντας ἠθελημένα τὸ κέντρο βάρους τῶν ἀντιδράσεών του), ἡ ἀπάντησις στὸν Agrati δὲν ἀφήνει κανένα κενό. Τὸν σημαντικώτερο λόγο τὸν ἔχουμε ἤδη πληροφορηθῆ. «Ὀλίγον φροντίζω νὰ ἦμαι μέλος Ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας, ἣτις καταφρονεῖ τὴν προγονικὴν γλῶσσαν», ἐκμυστηρευόταν στὸν Ἀλέξανδρο Βασιλείου. Τώρα ἡ μομφὴ αὐτὴ τεκμηριώνεται, τὰ πειστήρια βρίσκονταν στὰ χέρια τοῦ Κοραΐ: χρησιμοποιοῦντας ὡς ἐπίσημο ἐκφραστικὸ τῆς ὄργανο τὰ ἰδιώματα τῶν ξένων κυριάρχων τῆς Ἑπτανήσου, ἡ Ἰονικὴ Ἀκαδημία ἐρχόταν ν' ἀπογοητεύσῃ ὅλους ὅσοι, καθὼς ὁ Κοραΐς, εἶχαν χαιρετίσει τὴν ἀπελευθέρωσι τῶν νησιῶν ἀπὸ τὸν ἐνετικὸ ζυγὸ ὡς γεγονός ποὺ ἀνέκοψε σοβαροὺς φυλετικοὺς κινδύνους. «Ἐὰν ἑκατὸν ἀκόμη ἔτη ἐμένετε ὑποκείμενοι εἰς αὐτὸν—τοὺς ὑπενθύμιζε, ἐπισημαίνοντας ἀνάλογα φαινόμενα ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἱστορία—... ἠθέλατε παντάπασιν ἀπολέσειν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἐπομένως παύσειν νὰ ἦσθε καὶ νὰ ὀνομάζεσθε Ἑλληγες². Ἡ γλῶσσα, ποὺ ἐστήριξε στοὺς δύσκολους καιροὺς τὸν ἐθνισμό τους, ἔπρεπε νὰ εἶχε γίνῃ τώρα ἀντικείμενο ξέχωρης φροντίδας καὶ νὰ εἶχε διεκδικήσει τὰ δικαιώματα, ὅσα τῆς ἐστέρησαν ἡ μακρόχρονη κατοχὴ τῶν βενετῶν καὶ τὸ πέρασμα τῶν γάλλων ἀπὸ τὰ Ἑπτάνησα. Ἄν ἐπὶ τέλους λόγοι ἀνάγκης ἢ κάποιας νόμιμης

1. Δημοσιεύεται ἀπὸ τὸν Δαμαλᾶ στὰ ἀχρονολόγητα τοῦ τόμου Γ' τῶν Ἐπιστολῶν (1886), σ. 972-977. Φυσικὰ πρέπει νὰ ἐγράφηκε εἴτε στίς 26.10.1808 εἴτε λίγο πρὶν. Εἶναι περίεργο

ὅτι κανεὶς ἀπὸ τοὺς μελετητῆς δὲν τὴν ἐπρόσεξε, ἐνῶ ὅλοι σχεδὸν ξέρουν τὸ γράμμα τοῦ Κοραΐ στὸν Προσαλέντη. Βλ. γι' αὐτὸ παρακάτω.

2. Ἐπιστ., ε. ἀ., σ. 973.

σκοπιμότητας επέβαλαν τὰ ξενόγλωσσα ιδιώματα σὰν ἐκφραστικό ὄργανο τῆς Ἀκαδημίας, ἡ ὀλοκληρωτικὴ ἀπουσία τῆς ἐλληνικῆς ἦταν πάντως ἀδικαιολόγητη. «Διὰ τί—διαμαρτυρόταν ὁ Κοραῆς—νὰ μὴ προστεθῆ ἡ Γραικικὴ τρίτη, ἥτις ἔπρεπε νὰ ἴηαι ἡ πρώτη, ἐὰν διὰ τὴν κοινὴν τῆς Ἑλλάδος δυστυχίαν δὲν ἐμπορῆ νὰ ἴηαι ἡ μόνη; Τοῦτο—διαβεβαίωνε τὸν Agrati—ὄχι μόνον ἐμοῦ τοῦ Γραικοῦ τὴν καρδίαν ἐπλήγησε, ἀλλὰ μὴδὲ τούς, εἰς ὅσους ἔδειξα τούς θεσμούς, Γάλλους ἤρεσε».¹

Ἀπὸ τὴν ἔκκληση, τὴν ὁποία θὰ ἀπευθύνῃ στὴ συνέχεια, δὲν θὰ λείψουν οἱ ὑπαινιγμοί. «Μή, διὰ τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος, φίλτατοι ὁμογενεῖς, τοιαύτη καταφρόνησις τῆς προγονικῆς ἡμῶν γλώσσης, ἡ ὁποία ἔμεινεν ἡ μόνη σχεδὸν μαρτυρία καὶ ἀπόδειξις τῆς εὐγενείας ἡμῶν· εὐγενείας τόσον ἐνδοξοτέρας, ὅσον εἶναι, ὄχι τοῦ δεῖνος ἢ τοῦ δεῖνος, ἀλλ' ὀλοκλήρου γένους εὐγένεια»². Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὁ Κοραῆς θὰ κεντρίσῃ τοὺς Ἑπτανησιῶτες στὸ ἔργο γιὰ τὴν προστασία τῆς ἐθνικῆς τους γλώσσας μὲ τρόπο ἀληθινὰ ἐνδιαφερόμενου ἀνθρώπου: θὰ παραστήσῃ ἐξασφαλισμένη τὴν ὑποστήριξιν τῶν Γάλλων καὶ θὰ προτείνῃ μέτρα βέβαιης ἀποτελεσματικότητος. «Ἀπὸ σᾶς—τοὺς ἐνθάρρυνε—ἡ Ἑλλάς ἔλη προσμένει, καὶ τὰ σχολεῖα τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσης εἰς ἔλην τὴν Ἐπτάνησον νὰ πολλαπλασιάσετε, καὶ τὴν ὁποίαν κοινῶς λαλεῖτε νὰ καθαρῖσετε ἀπὸ τὰς ξένας λέξεις. Τοῦ καθαρισμοῦ τούτου ἐν ἀπὸ τὰ μέσα εἶναι καὶ ἡ καθημερινὴ μεταχειρίσις αὐτῆς εἰς τὰ δημόσια γράμματα καὶ ψηφίσματα»³.

Ἀλλὰ μιὰ πράξις ἐθνικὰ ἄστοχη, καθὼς ἦταν, γιὰ τὴν εὐαισθησία τοῦ ἔλληνα σοφοῦ, ἡ δημοσίευση τοῦ «προγράμματος», μὲ τὸ ὁποῖο ἡ Ἴονικὴ Ἀκαδημία ἐγκαινίαζε τὸν Ἰούλιο τοῦ 1808 σειρὰ ἀπὸ δημόσια ἀθλοθετήματα, ἔφτασε νὰ περιπλέξῃ ἀκόμη περισσότερο τὰ πράγματα. Νέες ἀφορμὲς δυσφορίας, ξανὰ οἱ αὐτηρὲς κρίσεις, ἀλλὰ καὶ διάχυτη ἡ διάθεσις γιὰ φρονηματισμό. Ἐξηγώντας τὴν ἀντίθεσίν του στὸν Agrati ὁ Κοραῆς θὰ μεταφέρῃ ἀπὸ τὸ πρόγραμμα αὐτούσιες τίς παραγράφους, ἕσες ἐθεωροῦσε ἐθνικὰ διαβλητές. «Τὸ πρόβλημα, τοῦ ὁποίου τὴν λύσιν ζητεῖ εἰς τὸ πρόγραμμά της ἡ Ἀκαδημία—συνέχιζε στὸν γραμματέα της—διαιρεῖται εἰς δύο κεφάλαια. I. Quale sia la causa principale per che gli abitanti delle Isole Ionie, benché forniti di talento e di forza d'ingegno, si occupino facilmente di oggetti frivoli e vani, trascurandone i piu importanti e piu utili al loro bene

1. Ἔ. ἀ., σ. 974.

3. Ἔ. ἀ., σ. 974-975.

2. Ἔ. ἀ., σ. 974.

essere? II. Quale sarebbe il modo di volgere la loro mente ed il loro interesse a quello scopo che più loro conviene?».¹

Βιβλιογραφικά τὸ πρόγραμμα εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὶς γαλλικὲς του μεταφράσεις, ἐνῶ ἀπὸ τὸ πρωτότυπο γνωρίζουμε μόνο τὰ παραθέματα τοῦ Κοραΐ: τὸν Νοέμβριο τοῦ 1808 καταχωρίσθηκε μὲ παραλείψεις στὸ παρισινὸ περιοδικὸ «Magazin Encyclopédique», ποὺ φιλοξένησε ἀργότερα καὶ ἄλλες εἰδήσεις γιὰ τὶς δραστηριότητες τῆς Ἀκαδημίας². ὁλόκληρο τὸ κείμενο διέσωσε, σὲ μετάφραση ἐπίσης, ὁ Hubert Pernot³. Ἔτσι ξέρουμε τώρα πὼς τὸ ἐπίμαχο «πρόβλημα» ἀνῆκε στὸ δεύτερο ἀπὸ τὰ δύο ἀθλοθετήματα ποὺ περιλαμβάνονταν στὴν προκήρυξη (τὸ πρῶτο ἀφοροῦσε στὴ στατιστικὴ τῶν νησιῶν), καὶ πὼς ἀθλοθέτης ἦταν ὁ πρόεδρος τῆς Ἰόνιας Γερουσίας καὶ ἀκαδημαϊκὸς Ἐμμανουὴλ Θεοτόκης (1777-1837), εὐπατρίδης μὲ λόγιες καὶ πολιτικὲς ἐπιδόσεις ὄχι ἀσήμαντες καὶ πάντως μὲ πατριωτικὲς ἀρετὲς δοκιμασμένες⁴. Οἱ ἀντιρρήσεις τοῦ Κοραΐ γιὰ τὸ ἀθλοθέτημα, ποὺ φαίνεται πὼς στὸ τέλος δὲν εἶχε οὔτε τὴν ἀναμενόμενη ἀπήχηση⁵, ἔθιγαν βασικὰ τὴν σκοπιμότητά του.

«Τὸ πρῶτον κεφάλαιον—ἐρωτοῦσε ὁ εὐαίσθητος πρεσβύτης—δὲν εἶναι τάχα περιττόν; Εἶναι τάχα ἐξαιρέτως ἴδιον ἀμάρτημα τῶν Γραικῶν τῆς Ἑπτανήσου ἢ εἰς τὰ μάταια ἐνασχόλησις; καὶ ἂν εἶναι, ἔπρεπε γὰ ἐξομολογηθῶσιν καὶ γὰ θεατρίσωσιν εἰς ἕλλην τὴν Εὐρώπην τὰς ἰδίας των ἀμαρτίας, ὅποταν εἰς τοιαύτην ἐξομολόγησιν τίποτε δὲν τοὺς ἀναγκάζει;»⁶ Στὴ δουλεία, τοὺς ἐξηγοῦσε, στὴ φοβερὴ αὐτὴ ἀρρώ-

1. Ἐπιστ., ἔ. ἀ., σ. 975.

2. Τ. 6, σ. 163. Ἡ σχετικὴ ἀγγελία τοῦ περιοδικοῦ περιέχει μιὰ σοβαρὴ ἀνακρίβεια: ἀναγράφει ὡς ἔδρα τῆς Ἀκαδημίας τὴν Βενετία.

3. *Souvenirs de Lamare-Picquot*, ἔ. ἀ., σ. 224-225. Δὲν νομίζω ὅτι ἐκυκλοφόρησε καὶ γαλλικὰ ἢ προκήρυξη, ὅπως εἰκάζει ὁ Pernot.

4. Βλ. γι' αὐτὸν Eug. R. Rangabè, *Livre d'or de la Noblesse Ionienne. Corfou*, Ἀθήνα 1925, σ. 237-39, Σπ. Δὲ-Βιάζη, *Ἑπτανήσιοι ἱστοριογράφοι*, π. «Αἱ Μοῦσαι», 8 (1899/1900), σ. 117 καὶ π. «Εἰκονογραφημένη», 1909/1910, ἀρ. 62 (σ. 22), 63 (σ. 40-41), 64 (σ. 56), Π. Χιώτης, *Ἱστορικὰ ἀπομνημονεύματα*,

τ. 6 (1887), σ. 239 κέ. καὶ 439. Ὁ Χιώτης, ἔ. ἀ. σ., 439, ἀναφέρεται σὲ σχέσεις Κοραΐ-Θεοτόκη, τὶς ὁποῖες, πολὺ πιθανές, δὲν μπόρεσα ὥστόσο νὰ ἐπισημάνω ἀπὸ ἄλλου. Ξέρουμε ὅμως ὅτι σχετιζόταν ὁ Κοραΐς μὲ τὸ ἀδελφὸ τοῦ Θεοτόκη Στέφανο.

5. Βλ. H. Pernot, ἔ. ἀ., 225-226. Σὲ συνάρτηση μὲ τὰ ἐκεῖ δημοσιευόμενα βλ. Ἐμμ. Ν. Φραγκίσκου, *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1800-1863. Προσθήκες*, «Ὁ Ἑραριστῆς» 1/6 (1963), σ. 244, ἀρ. Α20. Βλ. ἀκόμη Σπ. Δὲ-Βιάζη, π. «Εἰκονογραφημένη» 1910, ἀρ. 64, σ. 57.

6. Ἐπιστ., ἔ. ἀ., σ. 975.

στεια πρέπει ν'αναζητήσουν τὴν αἰτία τῆς συμπεριφορᾶς τους, κοινῆς σ' ὅλους τοὺς Ἑλληνας καὶ σ' ὅλους τοὺς καταπιεζόμενους λαούς. «Δὲν ἦτο λοιπὸν—συμπέραινε ὁ Κοραῆς—μήτ' ἀναγκαῖον, μήτε δίκαιον (νομίζω) τὸ κοινὸν ἀρρώστημα καὶ γέννημα τῆς δουλείας νὰ τὸ φορτωθῆτε σεῖς ἐκουσίως, ὡς ἐξαιρέτως ἴδιον τῆς Ἑπτανήσου»¹. Τὸ ἀντικείμενο τοῦ ἀθλοθετήματος, ὑποστήριξε, μπορούσε νὰ περιορισθῆ μόνο στὸ δεύτερο κεφάλαιο, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ διατυπωμένο ἔτσι: «Ποῖα εἶναι τὰ μέσα νὰ κατευθύνῃ τις τὸν νοῦν τῶν κατοίκων τῆς Ἑπτανήσου εἰς τὸν μάλιστα συμφέροντα σκοπὸν εἰς αὐτούς; ἢ ἀκόμη σαφέστερον (ἐπειδὴ ὅ,τι εἶναι συμφέρον δὲν εἶναι πάντοτε καὶ δίκαιον), ποῖα εἶναι τὰ μέσα νὰ κατευθύνῃ τις τὰς βουλὰς καὶ πράξεις τῶν κατοίκων τῆς Ἑπτανήσου εἰς τὴν κοινὴν ἀπάντων εὐδαιμονίαν;»² Μὲ μιὰ προτροπὴ κατέληγε πάλι ὁ Κοραῆς: οἱ Ἑπτανησιῶτες ὄφειλαν νὰ κάνουν τὴν ἀγαθὴν καλὴν χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας τους. «Ὅλοι κοινῶς—τοὺς φιλοτιμοῦσε—μιμούμενοι ὅλα τὰ εὐρισκόμενα καλὰ εἰς τὸ ἔνδοξον ἔθνος, τοῦ ὁποῦ οἱ νόμοι σᾶς κυβερνῶσι τὴν παλαιὰν ἀρετὴν καὶ δόξαν, θέλετε προθυμηθῆν νὰ γενῆτε τύπος καὶ παράδειγμα φρονίμου διαγωγῆς εἰς τοὺς λοιποὺς ἀδελφούς σας τοὺς Ἑλληνας, τῶν ὁποίων ἡ ἐλευθερία δὲν εἶναι μακράν»³.

Ἐστειλε τὸ γράμμα στὴν Κέρκυρα ὁ Βασιλεῖου; Ἡ μεταγενέστερη ἀλληλογραφία τοῦ Κοραῆ μετὰ τὴν Ἀκαδημία διέσωσε, ὅπως θὰ δοῦμε, μιὰ μαρτυρία πού, ἐνισχυμένη ἀπὸ ἄλλες ἔμμεσες ἐνδείξεις, ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνουμε ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἔφθασε στὸν προορισμὸ τῆς. Ὡστόσο ὁ Κοραῆς ἀρκετοὺς μῆνες ὕστερα ἀνησυχοῦσε ἀκόμη. «Ποτὲ δὲν μ' ἔγραψες—ὕπενθύμιζε στὸν φίλο του—ἀν ἔστειλες τὴν πρὸς τὴν Ἰόνιον Ἀκαδημίαν ἐπιστολήν μου»⁴.

Καὶ ὅμως δὲν ἦταν ὁ πρῶτος πού, ζητώντας νὰ διεγείρῃ τὴν φιλοτιμίαν τῶν Ἑπτανησιωτῶν, παρασύρθηκε σ' ἐλέγχους καὶ νοθεσίες συνοδευμένες μετὰ αὐστηροὺς τόνους. Ἡ πατριωτικὴ φωνὴ τοῦ τόσο πρόωρα χαμένου ἀκαρνᾶνα γιατροῦ καὶ λόγιου Νικόλαου Μαυρομάτη (1771 - 1818)⁵ θὰ μπορούσε τὸ ἴδιο νὰ εἶχε ἀναταράξει τις συνειδήσεις τῶν ἀκαδημαϊκῶν, ὅταν λίγο πρὶν, τὸν Αὐγούστο τοῦ 1808, ἀκούσθηκε σὲ μιὰ ἀπὸ τις δημόσιες συνεδρίες τῆς Ἀκαδημίας: ἀναφέρομαι στὸν λόγον «Πρὸς τοὺς νέους τοῦ Ἰονίου περὶ ἀνάγκης τῆς σπουδῆς τῆς ἀρχαί-

1. Ἐ. ἀ., σ. 976.

2. Ἐ. ἀ., σ. 976.

3. Ἐ. ἀ., σ. 977.

4. Ἐπιστ., Β', σ. 16. Γράμμα τῆς 9 Φεβρουαρίου 1809.

5. Γ' αὐτὸν βλ. κυρίως Α. Βροκίνη, Βιογραφικὰ σκεδάκια, ἔ. ἀ., σ. 362-367.

ας και νέας ελληνικής γλώσσας»¹. Παρακινημένος από «ζήλον ὁμογενείας»² ὁ Μαυρομμάτης δὲν φοβᾶται νὰ φανῆ δυσάρεστος στοὺς Ἑπτανησιῶτες, ἀφοῦ οἱ πικρὲς ἀλήθειες ὁμολογοῦνται καὶ ἐδῶ θαρραλέα: «Ὅταν ἅπαντες μετ' εὐτόλμου φιλοτιμίας ἀγωνίζονται νὰ καθιστῶσι γνῶριμον τὸ ἴδιον γένος διὰ τῆς πατρώας γλώσσας ἕκαστος, οἱ κάτοικοι τοῦ Ἴονίου Πελάγους, ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων, πιθήκων ἔργα δρῶντες, προαιροῦνται μᾶλλον νὰ τετιγίζωσι μὲ ξένα ῥήματα, ἀκλειεῖς ἀείποτε καὶ τοῦ μετρίου κατώτεροι, ἢ νὰ σεμνύνονται εἰς τὴν εὐχρον φωνὴν τῆς μητρὸς»³. Ὁ λόγος τοῦ μεταβάλλεται σὲ συγκινητικὴ ἔκκληση: «Ἐως πότε λοιπὸν ἀπόβλητος καὶ ἡμελημένη ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ Ἴονίου Πελάγους ἡ φυσικὴ γλῶσσα τοῦ τόπου, ἣτις καὶ διὰ κάλλος καὶ διὰ πλατύτητα δὲν ἔχει νὰ φθονῆσῃ τὰς ἄλλας τῆς Εὐρώπης, κειμένη τόσο ἐγγὺς εἰς τὴν ἀένναον πηγὴν τῆς ἀρχαίας φωνῆς...»⁴ Στὴν κατακλείδα τὰ κεντρίσματα στὴν φιλοτιμία τῶν ἀκροατῶν τοῦ συμπλέκονται μὲ ὑποθήκες πρὸς τοὺς νέους: «Ἀγαπήσατε - κατέληγε - μᾶλλον νὰ ἦτε Ἑλληγες πενιχροὶ ἢ μιμηταὶ εὐτελεῖς ἑτεροτρόπων ξένων»⁵. Ἀνάμεσα στὸν ἰταλοθρεμμένο κύκλο τῶν κερκυραίων ἀκαδημαϊκῶν ἡ παρουσία τοῦ Μαυρομμάτη πρέπει νὰ ἦταν μιὰ διαρκῆς ὑπόμνηση τοῦ χρέους ἀπέναντι στὴν καταγωγὴ καὶ τὸν τόπο τους.

Στὰ 1809 ἀνάμεσα στὶς δραστηριότητες τῆς Ἀκαδημίας θὰ προέχη ἡ φροντίδα γιὰ τὴν γλῶσσα. Τὸ γεγονὸς φυσικὰ δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῆ ἄσχετο μὲ τὶς προσπάθειες τοῦ Μαυρομμάτη καὶ τὴ σtάση τοῦ Κοραῖ. Χωρὶς ἄλλο ὅμως τοὺς προσανατολισμοὺς αὐτοὺς εὐνόησε ἡ παρουσία στὴν γραμματεία τοῦ σώματος ἐνὸς ἀπὸ τὰ ἰδρυτικὰ καὶ πρὸ δραστήρια στελέχη του: τοῦ Καρόλου Dupin. Νέος—στὰ 1809 ἦταν 25 χρόνων—ἀπόφοιτος τῆς Ecole Polytechnique, μηχανικὸς τώρα τοῦ γαλλικοῦ ναυτικοῦ, ὁ Dupin ἀνῆκε στοὺς τυπικοὺς ἐκπρόσωπους τοῦ προεπαναστατικοῦ φιλελληνισμοῦ. Οἱ ἐξομολογήσεις του στὴν πρώτη

1. Ὁ λόγος, σύμφωνα μὲ τὶς πληροφορίες τοῦ Βροκίνη, ἔ.ἀ. σ. 361, ἐκφωνήθηκε στὶς 16 Αὐγούστου. Γιὰ τὰ ἀποσπάσματα, ὅσα παραθέτω, ἐχρησιμοποίησα τὸ κείμενο ποὺ δημοσιεύεται στοῦ Μιχ. Μουστοξύδη, *Ἱστορικὰ καὶ φιλολογικὰ ἀνάλεκτα*, Κέρκυρα 1872, σ. 162-168. Ὁ λόγος ἔχει ἐπίσης δημοσιευθῆ στοῦ Γ. Μιστριώτη, *Ρητορικοὶ λόγοι*, τ. 6, Ἀθ. 1913, σ. 212-220.

2. *Λόγος*, ἔ.ἀ., σ. 163.

3. Ἐ.ἀ., σ. 164.

4. Ἐ.ἀ., σ. 166.

5. Ἐ.ἀ., σ. 168. Μερικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸν λόγο τοῦ Μαυρομμάτη ἐχρησιμοποίησε παλιότερα ὁ Σπ. Κ. Παπαγεωργίου (ἔφ. «Φωνὴ Κερκύρας», ἀρ. 1007, 6-9-1884) στὴν διένεξή του μὲ τὸν Μάρκο Θεοτόκη ἐπάνω στὸ θέμα τῆς ἑθνικῆς γλώσσας στὰ Ἑπτάνησα. Πβ. Μ. Θεοτόκη, *Ἐπιμνησεις*, ἔ.ἀ., σ. 80.

συνεδρία τῆς Ἀκαδημίας ἐφανέρωναν κίβλας ἕνα πάθος γιὰ τὴν Ἑλλάδα γεμάτο συγκίνηση κι' εἰλικρίνεια¹. Ἀργότερα, μὲ τὴν βαρύτητα τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ του κύρους, θὰ ὑπερασπισθῆ γενναϊόφρονα τὴν ἑλληνικὴ ὑπόθεση. Οἱ ἀναμνήσεις ἀπὸ τὰ ἰόνια νησιά ἐνίσχυαν τότε πολλαπλὰ τοὺς ἀγῶνες του. «A Corcyre, ils nous saluaient les premiers du beau surnom de Philhellènes: surnom qui ne devint européen qu'après avoir été français»², ὑπενθύμιζε ὑπερήφανα στοὺς συμπατριῶτες του τὸ 1828 ἀπὸ τὸ δῆμα τῆς γαλλικῆς βουλῆς. Ὅταν στὰ 1811, ὁ Dupin ἐγκατέλειπε τὴν Κέρκυρα, οἱ Ἕλληνες τὸν ξεπροβόδιζαν μὲ εὐγνώμονες στίχους³.

Στὴν πρωτοβουλία τοῦ φιλέλληνα ἐκείνου γραμματέα ὀφειλόταν ἡ ἀθλοθέτηση τῶν «Ὀλυμπιακῶν βραβείων» (Prix Olympiadiques) ποὺ ἀναγγέλθηκαν τὸ 1809 στὴν ἐπίσημη συνεδρία τῆς Ἀκαδημίας τὴν ἡμέρα τῶν ὀνομαστηρίων τοῦ Ναπολέοντα (15 Αὐγούστου). Ἡ προκήρυξη φέρνει τὴν χαρακτηριστικὴ χρονολογία 1re année de 64te Olympiade (juin 1809) καὶ εἶναι τυπωμένη μαζί μὲ τὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων, ὅσα προβλέπονταν νὰ διδαχθοῦν τὴν νέα χρονιά στὸν κύκλο τῶν καθιερωμένων ἐλευθέρων παραδόσεων τῆς Ἀκαδημίας⁴. Ὁ J. C. Hobhouse, περαστικὸς ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, καθὼς τὸν ἐνδιέφερε ἡ ἀπογραφή τῆς ἀναγεννητικῆς δραστηριότητος τῶν ἐλλήνων, δὲν παρέλειψε νὰ ἀναδημοσιεύσῃ καὶ νὰ σχολιάσῃ τὸ φυλλάδιο στὸ περιηγητικὸ του ἔργο⁵. Σύμφωνα μὲ τὴν προκήρυξη, κάθε τέσσερα χρόνια, στὴν

1. Βλ. τὸ φυλλάδιο *Considérations sur la Grèce. Discours prononcé à la séance d'inauguration de l'Académie Ionienne, le 17 Juillet 1808...*, σ. 20.

2. *Deux discours prononcés à la Chambre de Députés, sur le système de l'ancien ministère; sur la bataille de Navarin, et la salut des Grecs...* Παρίσι 1828, σ. 48. Ὁ Dupin ἦταν ἤδη μέλος τοῦ Institut, βουλευτῆς, ἔφερε τὸν τίτλο τοῦ βαρώνου καὶ ἄλλες τιμητικὰς διακρίσεις. Εἶχε ἐπίσης δημοσιεύσει πολλὰ ἔργα ταξιδιωτικὰ, οικονομικὰ, μαθηματικὰ κ.ἄ. Ἀργότερα διετέλεσε ὑπουργός. Πέθανε τὸ 1873.

3. [A. I. Ἰερωμένος], *In occasione que parti di Corjù per recarsi a Parigi il Signor Carlo Dupin... Versi Lirici*. Τὸ φυλλάδιο εἶναι τοῦ

1811 καὶ ὄχι, ὅπως ὑπέθεσε ὁ Φ. Μιχαλόπουλος, τοῦ 1809. Βλ. Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία τῶν Γκίνη-Μέξια, ἀρ. 6644, ὅπου πρέπει νὰ διορθωθῆ ἡ χρονία.

4. Ὁ πλήρης τίτλος τοῦ φυλλάδιου εἶναι: *Prix et Cours de l'Académie Ionienne. Annonces dans la séance publique de la Saint Napoléon* 1809. Σχ. 4ο, σ. 14+2 λ. χωρὶς ἀρίθμηση. Τὸ ἀντίτυπο ποὺ εἶδα ἀνήκει στὸν κ. Ἐμμ. Μοσχονᾶ. Γιὰ τὰ μαθήματα τῆς Ἀκαδημίας τοῦ πρώτου χρόνου (1808) βλ. H. Pernot, *Souvenirs de Lamare-Picquot*, ἔ. ἀ., σ. 218-222 (γαλλικὸ κείμενο). Φωτοτυπία τοῦ ἰταλικοῦ πρωτοτύπου δημοσιεύεται στοῦ Ντ. Κονόμου, Ἑπτανησιακὸς τύπος 1798-1864, π. «Ἑπτανησιακὰ φύλλα» 5 (1964), σ. 73.

5. *A. Journey through Albania...*

πανηγυρική συνέδρια της τῆς 15 Αὐγούστου, ἢ Ἀκαδημία θὰ γινόταν κριτὴς τῆς πνευματικῆς ἀμιλλας τῶν Ἑλλήνων βραβεύοντας τὸ καλύτερο πρωτότυπο ἔργο καὶ τὴν εὐτυχέστερη μετάφραση τῆς τετραετίας. Ἡ κρίσις θὰ περιοριζόταν σ' ἔργα δημοσιευμένα καὶ μόνο ἑλληνό-γλωσσα. Τὰ πρῶτα «ὀλυμπιακὰ» βραβεῖα—στεφάνι ἀγριελιάς καὶ ἀναμνηστικὸ μετάλλιο—θ' ἀπογέμονταν στοὺς νικητὲς τὴν 15 Αὐγούστου 1812, πρῶτο ἔτος τῆς 648ης Ὀλυμπιάδας.

«The olive wreath appears already to encircle the brows of Corai»; συμπέρανε ὁ Hobhouse¹, ἀλλ' ὁ Ἕλληνας σφῶς κάθε ἄλλο παρὰ φαινόταν νὰ τρέφῃ παρόμοιες φιλοδοξίες. Ἀνεξάρτητα ὡστόσο ἀπὸ τὴν ὑποδοχή, ὅποιαν ἐπεφύλαξε στὸ ἀθλοθέτημα ὁ Κοραΐς, καὶ τὴν τύχη ἔποια ἐκεῖνο εἶχε², γεγονὸς εἶναι πὼς τὴν ἰδέα τοῦ Dupin ἂν δὲν τὴν ἐνέπνευσε πάντως τὴν ἐπηρέασε τὸ γράμμα πρὸς τὸν Agrati, ὅσο ἄλλωστε κι ἡ ἔκκληση τοῦ Μαυρομάτη. Πραγματικὰ τὸ κείμενο τῶν «Prix Olympiadiques» ἀπηχεῖ σὲ πολλὰ σημεῖα τὶς ἀπόψεις τοῦ Κοραΐ γιὰ τὴν γλώσσα, ὅπως τὶς ἐγνωρίσαμε στὴν ἀπάντησή του πρὸς τὸν Ἰταλὸ γραμματέα τῆς Ἀκαδημίας. Κι ἐδῶ ἐξαίρεται τὸ χρέος πρὸς τὴν προγονικὴ γλώσσα, κι ἐδῶ ἐπαναλαμβάνονται οἱ θέσεις γιὰ τὴν «εὐγένειά» τῆς: «Nous leur disons, que la grandeur et la fierté de l'âme ont leur image dans la noblesse et la fierté du langage, et qu'ils doivent parler un idiome qui les rappelle incessamment à la grandeur, à la noble fierté qui caractérisaient le peuple des héros»³. Ἡ γαλλικὴ ὑπὸστήριξη (ἐπιβεβαίωση τῶν διακηρύξεων τοῦ Κοραΐ) θὰ παρεχόταν ἀμέριστη: οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχαν παρὰ νὰ μιμηθοῦν τοὺς πρωτοπόρους: «... les Rigas, les Corais, les Ducas, ont fait des pas marqués dans la route que nous voulons indiquer. Marchez donc sur les traces de ces hommes, dont le beau talent n'est égalé que par la beauté de leurs âmes»⁴. Στὴν ἴδια συνέδρια τῆς 15 Αὐγούστου 1809 ὁ Dupin, καλώντας ἀπὸ τὸ

during the year 1809 and 1810. Second edition, Vol. II, Λονδίνο 1813, σ. 580-582 καὶ 1093-1105. Πβ. μνηστὰ τοῦ ἀθλοθετήματος στὸν Η. HoHand, *Travels in the Ionian Isles*,... Λονδίνο 1815, σ. 28. Μετάφραση τοῦ κειμένου τῶν «Ὀλυμπιακῶν βραβεῖων» καμωμένη ἀπὸ τὸν Π. Γρατσιᾶτο δημοσιεύεται στοῦ Γ. Μιστριώτη, *Ρητορικὸὶ Λόγοι*, ἔ. ἀ., σ. 204-211. Πβ. Τρ. Εὐαγγελίδη, *Ἡ Παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας*, τ. 2,

Ἀθ. 1936, σ. 205.

1. Ἐ. ἀ., σ. 581.

2. Ἡ ἀναχώρηση τοῦ Dupin, τὰ πολεμικὰ γεγονότα, ἴσως καὶ ἡ ἀπροθυμία τῶν ἑλλήνων λογίων ἐματαίωσαν τὸ ἔργο ἐκεῖνο σχέδιο.

3. *Prix et Cours*, ἔ. ἀ., σ. 5 καὶ Hobhouse, ἔ. ἀ., σ. 1100.

4. *Prix et Cours*, ἔ. ἀ., σ. 6 καὶ Hobhouse, ἔ. ἀ., σ. 1100.

βήμα τῆς Ἀκαδημίας τὴν ἀνώτερη κερκυραϊκὴ τάξη νὰ παραμερίσῃ τὶς κοινωνικὰς προκαταλήψεις καὶ νὰ δεχθῆ τὴν δημόσια ἀγωγὴ τῶν παιδιῶν τῆς, ἐστάθηκε πάλι στὸ θέμα τῆς γλώσσας. Ἡ ἐπιχειρηματολογία τοῦ δὲν ἀπομακρυνόταν ἀπὸ τὰ διδάγματα τοῦ Μαυρομμάτη καὶ τοῦ Κοραΐ. Ὁ τελευταῖος μνημονεύεται καὶ πάλι τιμητικὰ: «Hommes de génie, imitez les Boulgaris, les Rigas, les Theotoky, les Coraï»¹.

Οἱ ἐπιφυλάξεις τοῦ Ἑλληνα σοφοῦ γιὰ τὴν Ἀκαδημία δὲν ἐμελλε νὰ ἀρθοῦν οὔτε ὕστερα ἀπὸ τὴν κίνηση αὐτὴ πού θὰ περίμενε κανεὶς νὰ προκαλέσῃ τὴν ἱκανοποίηση καὶ ν' ἀποσπᾷ τὴν ἐπιδοκιμασία του. Τὰ αἷτια ἦταν πολλαπλά, ὅπως θὰ δοῦμε, ἀλλὰ στὴν προκειμένη περίπτωσι συνέπεσε νὰ συνδεθοῦν μὲ προσωπικοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους ὁ Ἀλέξανδρος Βασιλείου μποροῦσε καλὰ νὰ ἐκτιμήσῃ. «Τώρα λαμβάνω ἀπὸ τὴν Ἰόνιον Ἀκαδημίαν—τοῦ ἔγραφε ὁ Κοραΐς λίγο μετὰ τὴν κυκλοφορία τοῦ φυλλάδιου τῶν «Prix Olympiadiques»—καὶ τὸ πρόγραμμα τυπωμένον καὶ συνωδευμένον μὲ ἐπιστολὴν χειρόγραφον τοῦ ἐξ ἀπορρήτων τῆς Ἀκαδημίας. Εἰς τὸ πρόγραμμα μὲ κάμνουν τὴν τιμὴν νὰ μὲ συγκαταριθμήσωσι μὲ τὸν Δούκα, ὡς τύπον καὶ ὑπογραμμὸν τῆς σημερινῆς γλώσσης, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀδύνατον νὰ σὲ περιγράψω πόσον μὲ εὐφρανε. Εἰρωνεῖαν ἴσως τὸ νομίσεις. Σὲ λέγω ἀληθῶς ὅχι ὅτι μὲ “εὐφρανε” (τοῦτο εἶναι ἴσως ὑπερβολὴ) ἀλλ' ὅτι τὸ ἐδέχθην ὡς φάρμακον προφυλακτικὸν τύφου καὶ ἀναμνηστικὸν τοῦ χρυσοῦ ΓΝΩΘΙ ΣΑΥΤΟΝ. Τοιοῦτοι εἴμεθα φίλε, μὴ τὸ κρύπτωμεν, les pauvres mortels. Ἔχομεν χρεῖαν ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν τοιοῦτων προφυλακτικῶν»². Μέσα στὴν ἐξαψὴ τῆς γλωσσικῆς διαμάχης μὲ τὸν Δούκα, στὴν ὁποία ὁ Βασιλείου μόλις εἶχε πάρει μέρος καθοδηγημένος ἀπὸ τὸν Κοραΐ, καὶ ὅπου καθέννας ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους προστήριζε πείσμονα καὶ φανατισμένα τὶς θέσεις του, διεκδικώντας τὴν ἀναγνώριση τῆς ὑπεροχῆς³, ἢ ἀποτίμησι τῆς προσφορᾶς τοὺς ἔτσι ὅπως ἔγινε ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία, ἦρθε νὰ πληγώσῃ τὴν προσωπικὴ φιλοτιμία τοῦ Κοραΐ καὶ νὰ υποβάλλῃ σὲ μιὰ ἀκόμη δοκιμασία τὶς ἤδη κλονισμένες σχέσεις του μὲ τὸ ἴδρυμα τῆς Κέρκυρας.

1. *Sur les avantages de l'instruction publique chez les Grecs modernes*, π. «Revue Encyclopédique» 11 (1821) σ. 467-468. Ὁ λόγος τοῦ Dupin, πού ἐδημοσιεύθηκε τότε στὰ πλαίσια τοῦ φιλελληνικοῦ κινήματος τῆς Γαλλίας, ἐκυκλοφόρησε καὶ ξεχωριστά.

2. Ἐπιστ., Β', σ. 730-731. Ἡ ἐπι-

στολή εἶναι ἀχρονολόγητη, ἀλλὰ βέβαια γραμμένη μετὰ τὶς 15 Αὐγούστου 1809. Τὸ γράμμα τοῦ Dupin πού μνημονεύει ὁ Κοραΐς μᾶς διαφεύγει.

3. Γιὰ ὅλα αὐτὰ ἐλ. Αἰκ. Κουμαριανοῦ, «Ὁ Μισοπόνηρος», Ἐρανὸς εἰς Ἀδ. Κοραΐν, 1955, σ. 196.

Τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1810 ὁ Βασιλεῖου ἐμάθαινε ἀπὸ τὸ Παρίσι τὴν εἶδση γιὰ τὴν ἐκλογή τοῦ γάλλου φιλόλογου Στέφανου Clavier στὸ Institut de France. Ὁ Κοραΐς διαβιδάζοντας τὸ νέο δὲν ἀντιστάθηκε στὸν πειρασμὸ τῶν συσχετίσεων: «Εἶμαι κ' ἐγὼ "προσγεγραμμένος" (correspondant) τῆς Ἰωνικῆς! Μὴ φοβεῖσαι μήτ' ἐμὲ μήτ' αὐτὴν· τὴν παροῦσαν λέγω· ἥτις εἶναι συνθεμένη ἀπὸ μέλη δυστυχέστατα καθὼς ἐγὼ, ὡς μ' ἐπληροφόρησεν εἰς ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ στολισμένους καὶ μὲ παιδεῖαν καὶ μὲ νοῦν. Εἰς τὸ ἐξῆς ἐλπιστέον τὰ λφωνα. Μένε λοιπὸν ἡσυχος»¹. Πέρα ἀπὸ τὴν πολὺ ἀνθρώπινη ἀντίδραση μπροστὰ στὸ γεγονός πού ἐπεστέγαζε τὴν σταδιοδρομία τοῦ φίλου του—τιμὴ ὡστόσο ἀπὸ τὴν ὁποία ὁ ἔλληνας σοφὸς ἐπανειλημμένα ἐστέρησε τὸν ἑαυτὸ του²—, πέρα ἀκόμη ἀπὸ τίς σκωπτικὲς αἰχμὲς μὲ τίς ὁποῖες θέλησε νὰ διασκεδάσῃ τὴν ἐντύπωση, προσελκύουν ἐδῶ τὴν προσοχὴ οἱ μαρτυρίες πού προσφέρονται πρώτη φορὰ τώρα στὴν ἔρευνα καὶ πού ἀνοίγουν χωρὶς ἀμφιβολία νέο κεφάλαιο στὸ θέμα μας. Ποιὸς ἦταν ὁ κερκυραῖος πληροφοριοδότης τοῦ Κοραΐ; Εἶχε λόγους νὰ ἐπιθυμῇ τὴν δυσφήμιση τῆς Ἀκαδημίας; Ὁ Κοραΐς θ' ἀποκαλύψῃ ἀργότερα τὸ ὄνομα καὶ τὴν ιδιότητά του. Ἐξιστορώντας μιὰ συζήτησή τους ἐπάνω σὲ δυὸ γράμματα σταλμένα ἐκεῖνο τὸν καιρὸ ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία—τὰ γράμματα αὐτὰ δημοσιεύονται πιὸ κάτω—, κοντὰ στοὺς ἐπαινετικὸς πάλι χαρακτηρισμοὺς γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ συνομιλητῆ του, θὰ μεταφέρῃ καὶ τὰ ἐπιβαρυντικὰ σχόλια ὅσα ὁ τελευταῖος διετύπωσε ξανὰ γιὰ τοὺς συμπατριῶτες τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ: «Ἐδειξα τὰς ἐπιστολάς των εἰς τὸν Μελίτην (ἔν' ἀπὸ τοὺς σταλέντας ἐδῶ πέντε πρέσβεις ἐπτανησιώτας) ἄνδρα μὲ παιδεῖαν καὶ μὲ φυσικὴν ἀγχίνουαν στολισμένον, καὶ ὅστις γνωρίζει προσωπικῶς ὄλους τοὺς Ἀκαδημαϊκοὺς, καὶ γελῶν μὲ εἶπεν ὅτι, ἂν ἦτον εἰς τόπον μου, μῆδ' ἀποκριθῆν ἤθελε παντάπασιν»³.

Ὁ γερουσιαστὴς Ἀντώνιος Μελίκης, τοῦ ὁποίου τὰ βιογραφικὰ, ὅσα γνωρίζουμε⁴, τὸν παρασταίνου ἀνθρώπο σοδαρό, φωτισμένο, φιλε-

1. Ἐπιστ., Β', σ. 74. Γράμμα τῆς 4-1-1810.

2. Βλ. Ἀπ. Β. Δασκαλάκη, Ὁ Ἀδαμ. Κοραΐς καὶ ἡ ἐλευθερία τῶν Ἑλλήνων, Ἀθήνα 1965, σ. 269-280.

3. Ἐπιστ., Β', σ. 108. Ἐπιστολὴ τῆς 20/24-9-1810. Στὶς πληροφορίες, ὅσες προηγῶνται καὶ ἀκολουθοῦν μέσα στὸ γράμμα, θὰ ἐπανέλθουμε στὴ συνέχεια.

4. Βλ. κυρίως Λ. Βροκίνης, Βιογρα-

φικὰ σχεδάρια, Α', σ. 19, 67, 314, 366, Σπ. Δέ-Βιάζης, Ἐπιφανῆσαι ἱστοριογράφοι, π. «Αἱ Μοῦσαι» 8 (1900), σ. 110, Π. Χιώτης, Ἐπιφανῆσαι Ἐπιφανῆσαι, ἔ. ἀ., 15 (1907), ἀρ. 350, σ. 3. Ἀντίθετα μὲ τὸν Κοραΐ ὁ αὐτοκρατορικὸς ἐπίτροπος στὴν Κέρκυρα J. Bessières ἐκφράζεται ὑποτιμητικὰ γιὰ τὴν νοημοσύνη τοῦ Μελίκη (de peu d'esprit) ἐξαίρει ὅμως ἄλλες ἀρετὲς τοῦ

λεύθερο, με ιδέες και πολιτική δράση που του έστοίχισαν λίγο μετά την έναρξη της αγγλικής κατοχής Ισόδια αυτοεξορία στην 'Ιταλία', δρισκόταν, δυο χρόνια ύστερα από την αναχώρηση της Ιόνιας πρεσβείας, (Νοέμβριος 1808), ακόμη στο Παρίσι, πάντως όχι μ' έντολη της Γερουσίας, ή όποια φαίνεται πως είχε έτσι άφορμες να είναι δυσαρεστημένη μαζί του². Στα τέλη του 1810 τον ξαναδρίσκουμε ν' άσκη πάλι τὰ καθήκοντα του γερουσιαστή³. Ποιοί λόγοι τον έκράτησαν ως τότε στη γαλλική πρωτεύουσα, δέν μπόρεσα να έξακριδώσω. Ίσως σχετίζονταν με τις φροντίδες για την προετοιμασία του κυριώτερου έργου της ζωής του, του «Essai sur l'état de la civilisation des Phéaciens», που έκδόθηκε άνόνομα και με έλληνική μετάφραση τόν επόμενο χρόνο (1811) στην Κέρκυρα⁴. Όπωςδήποτε τὸ προδρομικό αυτό για την έλληνική ιστοριογραφία Δοκίμιο, μᾶς δίνει, θεωρώ, τὸ κλειδί για να έξηγήσουμε τὴ στάση του Μελίκη απέναντι στην 'Ακαδημία και τὰ μέλη της. Γιατί αν ὁ Μελίκης διατυπώνει εκεί τὴν άποψη ότι, αντίθετα με δσους προηγήθηκαν—καθώς ὁ Εὐγ. Βούλγαρης και ὁ Νικηφ. Θεοτόκης—, οί κερκυραίοι λόγοι του καιρού του άγνοοῦντες τὴν πατρῶν φωνήν δέν ἠδυνήθησαν να διασπείρουν φωτισμόν εις τὸ γένος, οὔτε να συντείνωσι πρὸς τὸν πολιτισμόν του⁵ παύει βέβαια να γενᾶ άπορίες ή συμπεριφορά του, ὅπως τὴν περιγράφει ὁ Κοραΐς, ὁ ὁποῖος τώρα κατάλαβαίνομε πόσο πολὺ πρέπει να επηρεάσθηκε απ' αὐτήν. Χαρακτήρας με εὐθύτητα και συνέπεια, ὁ Μελίκης εκφράζεται για τοὺς συμπατριῶτες του λόγιους χωρὶς άναστολές. Δέν αντιδικεῖ μαζί τους. Προσωπικοί λόγοι πρέπει να ἦταν ξένοι πρὸς ὅ,τι υπαγόρευσε τὴ στάση του. Ἐδῶ βαραινει ή κρίση του ιστορικού αλλά και ή αὐτογνωσία του πατριῶτη λόγιου: ὅσο κι αν εἶχαν ένώσει τις δυνάμεις τους οί πνευματικοί αν-

(probité, droiture κλπ.), βλ. J. Savant, έφ. «Messager d'Athènes» 1938, φ. 5142, σ. 2. «'Αξιοτίμητον» και «σοφόν» τὸν άποκαλεῖ ὁ Ἐμμ. Θεοτόκης, *Περὶ τῶν ἰωνικῶν νήσων Ἀπομνημονεύματα*, Κέρκυρα 1815, σ. V.

1. Ἀντιπολιτεύθηκε τὸν Μαίτλανδ για τὸ Σύνταγμα του 1817.

2. J. Savant, έ. ά., φ. 5150, σ. 1. Πβ. Γ. Μαυρογιάννη, *Ἱστορία τῶν Ἰονίων νήσων*, Β', Ἀθ. 1889, σ. 209.

3. Ὡς τὰ τέλη Νοεμβρίου 1810 στα έγγραφα τῆς Ἰονίου Γερουσίας δέν υπάρχει ή υπογραφή του Μελίκη. Τὴν

ξανασυναντᾶμε σὲ έγγραφα τῶν αρχῶν Δεκεμβρίου. Βλ. ένδεικτικά τὴν δεσμ. 46 του Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Κερκυρας (σειρά Ἀυτοκρατορικοί Γάλλοι).

4. Στις σημειώσεις που έχουν συνταχθῆ, με λίγες έξαιρέσεις, έλληνικά παραπέμπει σὲ ξένη βιβλιογραφία και μάλιστα του 1810. Πρόβλημα υπάρχει κατά πόσο ή έλληνική μετάφραση του Δοκιμίου ὀφειλόταν στὸν Μελίκη ή τὸν Μαυρομάτη, αλλά δέν εἶναι ὁ τόπος ν' άσχοληθῶμε μ' αὐτό.

5. Essai..., σ. 109.

θρωποι τῆς Κέρκυρας, ἀγνοώντας τὴν γλώσσα πού θὰ τοὺς κατάσταινε χρήσιμοι στὸν τόπο καὶ στοὺς ὁμογενεῖς τους, στὴν οὐσία ματαιοπονοῦσαν. Ἴσως γι' αὐτὸ ἔμεινε ὁ Μελίκης, στὰ πρῶτα τουλάχιστο χρόνια ἀπὸ τὴν ἴδρυση τῆς Ἀκαδημίας καὶ πιθανῶς στὰ τελευταῖα, ἔξω ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς¹.

Τὰ γράμματα πού ἔλαβε ὁ Κοραΐς τὸ καλοκαίρι τοῦ 1810 προέρχονταν τὸ ἓνα ἀπὸ τὸν Κάρολο Dupin καὶ τὸ δεύτερο ἀπὸ τὸν Στυλιανὸ Δώρια Προσαλέντη, πού, ἐπιστρέφοντας τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὴν Κέρκυρα ὕστερα ἀπὸ νομικὲς σπουδὲς στὴν Ἰταλία, εἶχε γίνει, μόλις στὰ 21 τοῦ χρόνου, μέλος τῆς Ἀκαδημίας καὶ ἐκλεγῆ γενικὸς γραμματέας τῆς (Ἰούλιος 1810)². Οἱ ἐπιστολὲς ἐσώθηκαν χάρις στὴν προνοητικότητα τοῦ Ἀλεξ. Βασιλείου, στὰ χέρια τοῦ ὁποίου ἔφτασαν λίγο ἀργότερα. Σήμερα εἰσκόονται στὸ ἀρχεῖο Ρῶτα τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν³, ἀπ' ἐποῦ καὶ δημοσιεύονται. Καὶ οἱ δύο γραμματεῖς χρησιμοποιοῦν ἐπίσημο ἐπιστολόχαρτο⁴.

2

à M. Coraïs Professeur de langue Grecque au Collège de France
Corcyre, le 3 du mois, de Mai an 1810
647e Olympiade. 2e année.

A C A D E M I E

Μετὰ θάνατον ἀνίσταται :

Ch. Dupin Secrétaire de l' Académie Ioniennne, pour la
langue française, et la correspondance officielle, *Commandant
en chef le Génie Maritime dans les Isles Ioniennes.*

Monsieur

Serrés par les circonstances de la Guerre, les membres de l'

1. Ὅπως δὴποτε ὡς τὰ τέλη τοῦ 1810 δὲν εἶναι ἀκαδημαϊκός. Στὰ 1811-1812 οἱ μαρτυρίες τὸν θέλουσι μέλος τῆς Ἀκαδημίας (βλ. Λ. Ἐρμῆς 1812, σ. 191), ὅπου φαίνεται ὅτι προβαίνει σὲ διάφορες ἀνακοινώσεις ἀνάμεσα στις ὁποῖες ἀπαριθμεῖται καὶ τὸ Δοκίμιον. Τὸ περίεργον ὅμως εἶναι πὼς ὁ Μελίκης δὲν ἀναγράφεται στὸν γνωστὸ κα-

τάλογο τῶν μελῶν τῆς Ἀκαδημίας— βλ. σ. 189, σημ. 2—κι' ἄς βρισκόταν στὰ 1814 ἀκόμη στὴν Κέρκυρα.

2. Βλ. τὰ βιογραφικὰ του στὸν Βροκίνη, ἔ. ἀ., σ. 237-252.

3. Τετράδιον Η', ἀρ. ἐπιστ. ἀντίστοιχα [93] καὶ [92].

4. Τὰ κείμενα (τίτλοι κλπ.), ὅσα εἶναι ἐκεῖ τυπωμένα, ἐκδίδονται ἐδῶ

Acad[ém]ie hâtant leurs travaux les plus habiles d'entr'eux m'ont remis leurs productions. C'est le volume que nous dédions à l'Institut.

Plein de confiance dans votre amour pour votre Patrie, nous avons crû fermement que si votre coeur est peint dans vos écrits Vous saisirez avec joie une occasion de servir une entreprise toute inspirée pour l'amour national tant de la part des Grecs que des français coopérateurs.

Plus tard Vous verrez par la suite de nos travaux quels ont été nos malheureux efforts pour faire au moins tolérer la langue Grecque dans l'Académie, trop nombreuse en hommes qui l'ignorent; nos tentatives ont été vaines comme la belle lettre ou Vous plaidiez si éloquemment la cause de la Langue naturelle de ces contrées.

Monsieur Coraïs faites plus qu'être notre éditeur, soyez un de nos coopérateurs. Vous en serez le plus illustre. Préparez nous quelque belle traduction pour le volume prochain que je vais hater par tous les moyens possibles. J'y mettrai la traduction en français des Olynthiaques de Démosthènes, par moi.

Vous trouverez dans mon frère le Docteur A. Dupin un homme plein de science et des qualités du coeur. Cela doit doublement le rapprocher de Vous. Il se concernera avec Vous pour tout ce qui concernera l'édition de notre Volume.

Ce Volume ne paraît pas au nom de l'Académie. Le temps ne nous a pas permis de le soumettre à ses lentes opérations, et elle n'a pas voulu le recevoir. Sur paroles j'aurais peut-être dû choisir un titre qui s'étendit à toute la Grèce, mais commençons d'abord modestement, nous nous aggrandirons bien après, si vous voulez nous soutenir.

Nous désirerions que l'Introd[ucti]on française et la trad[ucti]on Grecque 2°. Le 1er chant de Quintus et la trad[ucti]on Italienne 3° la trad[ucti]on de Catilina et l'original latin fussent imprimés en regard. Il faudrait prendre pour cela le Salluste éd[it]ion du Dauphin. Mais j'ai honte de vous dire ce qui convient

μέ ὀρθὰ στοιχεῖα. Οἱ βραχυγραφίες ἀναπτύχθηκαν. Στὴν πρώτη σελίδα τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Dupin, ἐπάνω ἀριστερά,

σημειώνει ὁ Κοραΐης: ἔλ. 2 Ἰουλίου. Στὸ πανώγραμμο ὁ Κοραΐης ἀναγράφεται πάλι ὡς καθηγητῆς τοῦ Collège de France

le mieux à vous, Monsieur, qui le verrez facilement et bien plus purement que moi.

Pardonnez à mon laconique, le courrier part et j'ai dix lettres à écrire.

*J'ai l'honneur de vous saluer
avec la plus parfaite considération*

*[à Monsieur
Monsieur Coraïs
Professeur au Collège de France,
Place Cambray]*

Ch. Dupin

3

STELIO DORIA PROSSALENDI

DOTT. IN DIRITTO. SEGRETARIO DELL' ACCADEMIA JONIA
SOCIO DELLA R. ACCADEMIA DI SCIENZE, LETTERE ED
ARTI DI PADOVA. DELLA COLOMBARIA DI FIRENZE.
DELLA VOLSCA VELITERNA. DE SIGNORI FILARETI DI
VENEZIA. ACCADEMICO ITALIANO ecc.

Al S. Diamante Corai

Corfù 19 Luglio 1810

Λογιώτατε καὶ παμφίλτατε φιλέλλην!

Ἐξ οὗ ἡ Ἴονικὴ Ἀκαδημία ἐθεμελιώθη, οἱ συνεργοὶ τῆς ἀπεφάσισαν ὅτι νὰ τυπωθῇ κάθε ἕξ μῆνας ἓνας Τόμος, περιέχων οὐχὶ μόνον τὴν τῆς [sic] Ἀκαδημίας Ἱστορίαν, ἀλλὰ καὶ μερικὸν λόγον καὶ ποιήματα εἰς διαφόρους ἐπιστήμας. Ὅσον δὲ ἐτούτῃ ἡ γνώμη ἤθελεν εἶναι ὠφέλιμος εἰς τοὺς γραιοὺς, καὶ μάλιστα εἰς τοὺς κατοίκους τῶν ἐπὶ τῆς νήσου, τόσον ἡ αὐτὴ πρόξενος εὐδοξίας, καὶ λαμβρότητος ἤθελε ἀκολουθήσῃ πρὸς τὸ κοινὸν γένος τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ ἡ κακοτροπία, ἴσως δὲ καὶ ἀπειρία Ἀκαδημαϊκῶν τίνων ἐστάθη αἰτία διὰ νὰ μὴν πράξωμεν αὐτὸ ἕως νῦν. Λοιπὸν γνωρίζουσα ἡ Ἀκαδημία τὸ σφάλμα ἐαυτῆς καὶ ὀρθομένη ἤλθε εἰς γνώμην τοῦ νὰ συγκομίξῃ καὶ δώσῃ εἰς τύπον τὰ πλέον ὠφέλιμα ποιήματα: ὅθεν παρήγγειλε τὸν ἕξ ἀπορῶντων ἐμὲ ἵνα προσκαλέσω τοὺς ἀξιότους τῶν Ἀκαδημαϊκῶν καὶ λάβω τὰ παρ' αὐτῶν ποιηθέντα. Ὡστε ὁ ζῆλος καὶ ἡ κατὰ πάντα σπουδὴ σου μᾶς δίδει ἐλπίδας ὅτι θέλει λάβωμεν καὶ ἐδικά σου. Ἐξ ὧν φήμη καὶ δόξα εἴσεται τοῖς γραιοῖς. Λαμβάνομεν δὲν[sic] τὰς ἐλπίδας ταύτας, ἐξ ὧν μετέφρασας Ἰπποκράτην,

Βεγκαριάν, Στράβωνα κ.λ. Ὁ γὰρ λογιώτατος τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων, σὺ δὲ φιλόπονος καὶ φιλογενής. Ἐρρωσθὸ αὖν μακροαίωνα.

Στυλιανὸς Δόριας Προσαλέντης
δ. Κερκυραῖος

Παρὰ τὸν ψυχολογικὸ ἐπηρεασμὸ πού ἐδέχθηκε ἀπὸ τὸν Μελίκη καὶ παρ' ἄλλες τὶς προσωπικὲς τοῦ ἀναστολῆς ὁ Κοραῆς ἀπάντησε στοὺς ἐπιστολογράφους του. «Σὲ πέμπω—ἔγραφε στίς 20/24-9-1810 στὸν Βασιλείου—καὶ τὰς ἐπιστολάς τῶν Γραμματέων τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας καὶ τὰς ἀποκρίσεις. Βλέπεις ὅτι οἱ ἄθλιοι διάζονται νὰ δεῖξωσιν εἰς τὴν Εὐρώπην τὰ γεννήματα τῆς κεφαλῆς των. Δὲν ἐξεύρω τίνα καὶ ποῖα εἶναι· συμπεραίνω ὅμως ἀπὸ τὴν περὶ τοῦ Ντούκα κρίσιν (ἐξ ὄνου τὸν λέοντα), ὅτι εἶναι ἀποβάσματα καὶ ὄχι γεννήματα. Ὁ Προσαλέντης πρῶτην φοράν τώρα μὲ γράφει· ὁ δὲ Γάλλος Γραμματεὺς εἶναι σχεδὸν τρεῖς χρόνοι ἀποῦ μὲ βασανίζει μὲ τὰς ἐπιστολάς του, καὶ ταύτην πρῶτην ἀπόκρισιν λαμβάνει παρ' ἐμοῦ τώρα. Εἰς ἄλλας μὲ ἀναγγέλλει τὸν ἀδελφόν του· ὁ δὲ ἀδελφὸς μὲ πέμπει πάντοτε τὰς ἐπιστολάς διὰ τῆς μικρᾶς πόστας, ἀλλὰ δὲν μ' ἐδειξε ποτὲ τὸ τίμιόν του πρόσωπον, ἢ δι' ὑπεροψίαν ἢ καὶ ἴσως διότι φρονιμώτερα παρὰ τὸν ἀδελφὸν γραμματεῖα, καταλαμβάνει καὶ αὐτὸς τὴν Ἰόνιον κενοδοξίαν. Πέμψε νὰ ζήσης τὰς ἀποκρίσεις μου, ἀφοῦ τὰς σφραγίσῃς ἀσφαλῶς διὰ τῆς Βενετίας. Εἶθε νὰ μὲ ἐλευθερώσωσι τὴν ἀηδεστάτην ταύτην ἀλληλογραφίαν»¹. Ἀκολουθοῦσε ἡ γνωστὴ μας συζήτηση μὲ τὸν Μελίκη.

Ἀπὸ τὰ σχέδια, ὅσα ἐφιλοδόξησαν νὰ πραγματοποιήσουν οἱ γραμματεῖς τῆς Ἀκαδημίας, ἡ τύχη κανένα δὲν εὐνόησε. Τὸ πρῶτο, τοῦ Dupin, φαίνεται πὼς ἐγκαταλείφθηκε γρήγορα χωρὶς νὰ χρειάσθωσιν οἱ ἐκδοτικὲς φροντίδες τοῦ Κοραῆ, οὔτε φυσικὰ οἱ συνενοήσεις μὲ τὸν δικηγόρο André Marie Dupin (αἰνέ), πνευματικὴ καὶ πολιτικὴ ἀργότερα φυσιογνωμία τῆς Γαλλίας ὄχι τυχαία. Ἔτσι τοῦ τελευταίου αὐτοῦ τὰ χέρια πρέπει νὰ ἔμειναν οἱ μεταφράσεις τοῦ Κόϊντου Σμυρναίου² καὶ τοῦ Σαλλούστιου, ἡ ὕλη δηλαδὴ ποὺ προοριζόταν ν' ἀποτελέσῃ μαζί μ' ἕνα εἰσαγωγικὸ κείμενο τὸν πρῶτο τόμο τῶν ἀκαδημαϊκῶν πραγματειῶν· τόμο ἀφιερωμένο, ὅπως μαθαίνουμε, στὸ Institut de France,

1. Ἐπιστ., Β', σ. 107-108.

2. Μεταφραστὴς ἦταν ἀσφαλῶς ὁ Νικόλαος Δελβινιώτης, βλ. Βροκίνης, ἔ. ἀ., σ. 196-197. Ὅσο γιὰ τὴν μετάφραση τῶν Ὀλυθιακῶν τοῦ Δημοσθέ-

νη τὴν ὁποία σκεπτόταν νὰ δημοσιεύσῃ ὁ Dupin στὸν β' τόμο τῶν πραγματειῶν, τὴν ἐξέδωσε τελικὰ στὸ Παρίσι στὰ 1814. Ὁ πρόλογός της τελειώνει (σ. ix): Isles Ioniennes 1810.

ἀλλὰ τοῦ ὁποίου ἐκδότης δὲν θὰ ἦταν ἡ Ἀκαδημία, πού εἶχε ἀρνηθῆ ν' ἀναλάβῃ τέτοια εὐθύνη μέσα στὴν ἀναστάτωση ὅση εἶχαν προκαλέσει στὸν ρυθμὸ τῶν ἐργασιῶν της τὰ δεινὰ τοῦ ἀγγλικοῦ ἀποκλεισμοῦ. Τὶ ἐμεσολάβησε καὶ ἀλλάξε στὸ μεταξὺ ἀπόφαση ἡ Ἀκαδημία; Χωρὶς ἄλλο τὴν βασικὴ αἰτία πρέπει νὰ τὴν ἀναζητήσουμε στὸν ζῆλο καὶ τὴν δραστηριότητα τοῦ Προσαλέντη. Ὅσο ἔστιάθηκε περισσότερο τυχερός. Κράση ἀσθενική, ὑπέκυψε πρόωρα στὸ μοιραῖο τὸν Νοέμβριο τοῦ 1812 χωρὶς νὰ προλάβῃ νὰ ἐκδόσῃ οὔτε ἓνα τόμο «Ἵπομνημάτων»¹. Ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς της ἡ Ἰονικὴ Ἀκαδημία θὰ ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι ἀσυνεπὴς στὸ ἀρθρο 15 τοῦ καταστατικοῦ της.

Ὁ Κοραῖς φυσικὰ ἀρνήθηκε νὰ συνδράμῃ τὰ σχέδια τοῦ Dupin καὶ τοῦ Προσαλέντη. Τὴν ἀπάντησιν στὸν πρῶτο δὲν τὴν ξέρουμε, ὑποφιαζόμεστε ὅμως τὸ περιεχόμενό της ἀπὸ τὴν ἀπαντητικὴ ἐπιστολὴ στὸν Προσαλέντη, ἡ ὁποία ἐγνώρισε ἐπανειλημμένως δημοσιεύσεις². Εὐπροσῆγορος, συγκρατημένος, ὅχι χωρὶς προσποίηση, ὁ Κοραῖς δὲν δείχνει καθόλου τὸν ἄνθρωπο πού ἐχαρκτήρισε «ἀηδεστάτην» τὴν ἀλληλογραφία του μὲ τὴν Ἀκαδημία. Στὴν ἀρχὴ θὰ ἐξηγήσῃ ὅτι ἀσθένειες καὶ οἱ κόποι ἀπὸ τὶς ἀσχολίες του τὸν ἐμποδίζουν νὰ φανῆ χρήσιμος στὴν Ἀκαδημία («μέρος καὶ μέλος τῆς Ἑλλάδος τιμιώτατον»), εὐχεται ὅμως εὐδῶση τοῦ ἔργου της. Ὑστερα θὰ ἐκφράσῃ τοὺς φόβους του: ἡ ἐξαμηνιαία ἐκδοσὴ «Ἵπομνημάτων» θ' ἀναγκάσῃ τὴν Ἀκαδημία «νὰ γεμίζῃ τοὺς τόμους της μὲ πονήματα μικροῦ ἐπαίνου ἄξια»³. Τέλος θὰ συμβουλευσῇ. Καὶ πάλι κεντρικὸ θέμα ἡ γλῶσσα. Τὶς πληροφορίες τοῦ Μελίκη τις ἐπιβεβαίωνε τώρα ὁ Dupin: οἱ προσπάθειες νὰ γίνῃ τουλάχιστο ἀνεκτὴ ἡ ἑλληνικὴ στὴν Ἀκαδημία ἦταν μάταιες: μάταιο καὶ τὸ γράμμα πρὸς τὸν Agrati. Ὁ Κοραῖς αὐτὴ τὴν φορὰ εἶναι κατηγορηματικὸς: «Ἐν ὅσῃ κατάφρονεῖτε τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν μὴν ἐλπίζετε Ἑλληνικὴν δοῦθαιαν»⁴. Θὰ τοὺς ὑποδείξῃ νὰ θέσουν ὄρο γιὰ τὶς μελ-

1. Βλ. Λ. Ἑρμῆς 1812, σ. 190: εἶχε πάντα στὸ νοῦ τὴν ἐκδοσὴ τους. Τὴν ἱστορία ὅμως τῆς Ἀκαδημίας, γραμμὴν ἀπὸ τὸν ἴδιο, τὴν ἔστειλε στὸν Ἀνθίμο Γαζῆ, πού ὅμως δὲν τὴν ἐδημοσίευσε, ὅπως ὑποσχέθηκε, στὸν Λ. Ε. (αὐτ. 190). Πβ. τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Προσαλέντη (27.7.1810) στὸν Μάριο Πιέρη, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ζητᾶται ἐπίσης συνεργασία γιὰ τὸν τόμο τῶν πρακτικῶν, *Lettere di illustri italiani a*

Mario Pieri, Φλωρεντία 1863, σ. 347.

2. Στὰ σχετικὰ βιβλιογραφικὰ τοῦ Π. Κοντογιάννη, *Ἐπιστολαὶ ἀνέκδοτοι Κοραῖ καὶ πρὸς Κοραῖν*, «Χιακὰ Χρονικά» 5 (1923) σ. 23, προσθέτω: Βροκίνης, ἔ. ἀ., σ. 241-244, Δέ-Βιάζης, π. «Εἰκονογραφημένη», 1910, σ. 126. Ἡ ἐπιστολὴ ἔχει χρονολογία 30 Σεπτεμβρίου, ἀλλ' ἀσφαλῶς ἐγράφηκε στίς 20.

3. Κοντογιάννης, ἔ. ἀ., σ. 21.

4. Ἐ. ἀ., σ. 22.

λοντικές έκλογές ακαδημαϊκῶν τὴν γνώση τῆς προγονικῆς γλώσσας καὶ θὰ τοὺς παρακινήσῃ νὰ φιλοτιμήσουν τοὺς νέους ἐπτανησιῶτες (ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους ἐξεχώριζε τὸν Ἄνδρέα Μουστοξύδη)¹ νὰ γίνουν ἐκεῖνοι βοηθοὶ τοῦ ἔργου τῆς Ἀκαδημίας.

Ἡ δυσπιστία ὥστόσο εἶχε κυριαρχήσει ἐπάνω σ' ὀλόκληρο τὸν κόσμον τοῦ Κοραΐ. Ἀπὸ ἐδῶ καὶ πέρα κάθε ἀναφορὰ στὴν Ἰονικὴ Ἀκαδημία θὰ συνοδεύεται ἀπὸ εἰρωνικούς καὶ δηκτικούς σχολιασμούς. Μιλώντας ἐκεῖνο τὸν καιρὸ γιὰ τὸ σύγγραμμα κάποιου τεργεστινοῦ γιατροῦ φοβάται «μὴν ἔχῃ καὶ αὐτὸς τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας τὰ διανοήματα»². Ἄλλοτε, ἐπάνω στοὺς γλωσσικούς ἀγῶνες, θὰ γράψῃ στὸν Βασιλείου: «Καμμίαν ἡμέραν θέλεις ἰδεῖν καὶ τὴν ἰόνιον Ἀκαδημίαν κρινουσαν καὶ αὐτὴν ἂν πρέπη νὰ λέγωμεν τραθῶ (trarre) ἢ σύρω»³. Καὶ λίγο ἀργότερα, τὸν Νοέμβριον τοῦ 1811: «Ἐδῶ σὲ πέμπω ἄλλης Ἀκαδημίας πρόγραμμα Γραικικόν, διὰ νὰ θρηνηθῆς. Ἄλλο δὲν ἔλειπε παρὰ νὰ μᾶς νομοθετήσῃ τι καὶ αὐτὴ περὶ γλώσσης»⁴. Ποιὸ ἦταν τὸ πρόγραμμα αὐτό; Δὲν ἔχει σημασία ἂν τώρα μᾶς διαφεύγει. Σημασία ἔχει ὅτι συντάχθηκε ἑλληνικά. Στὴν γραμματεία τῆς Ἀκαδημίας δρισκόταν ἀκόμη ὁ Προσαλέντης. Ἐπιθεωρητὴς τῆς «Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως» τὴν ἴδια ἐποχὴ, προτείνοντας μέτρα γιὰ τὴν διάδοσιν τῆς ἐθνικῆς γλώσσας στὰ Ἐπτάνησα, θὰ γράψῃ στὴν Γερουσία: «Ὁφείλομεν νὰ ἀφιερῶμεν εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ ἐθνικοῦ μας ἰδιώματος μεθ' ὅλου τοῦ ζήλου καὶ νὰ ἐξαλείψωμεν τὴν κηλίδα ἣτις μᾶς ἠτίμασε ἐπὶ τινὰ χρόνον, ἔνεκα τῆς ἐγκαταλείψεως τῆς γλώσσης μας»⁵.

Ἐμμ. Ν. Φραγκίσκος

1. Βλ. γιὰ τίς σχέσεις τους, Ἰω. Παπαδημητρίου, *Κοραΐς καὶ Μουστοξύδης*, ἐφ. «Ἀλήθεια» Κερκύρας, 23. 3.1933.

2. Ἐπιστ. Β', σ. 108. Ὁ γιατρός αὐτός εἰκάζω πὼς ἦταν ὁ Λεονάρδος Βορδόνης καὶ τὸ σύγγραμμά του τὸ «Saggio per formare de buoni medici» (1808), ἔργο πού δὲν ἀναγράφεται στὸν Legrand. Πβ. Λ. Ἐρμῆς, 1812, σ. 284-301 καὶ 1814, σ. 111-116. Σὲ συ-

σχετισμὸ μ' αὐτὰ βλ. Χ. Φιλιπῆ, *Περὶ τοῦ συνοικισμοῦ τῶν Γραικῶν ἐν Τεργέστη*, ΔΙΕΕ, 5 (1896) σ. 376.

3. Ἐπιστ. Β', σ. 225. Γράμμα τῆς 17-8-1811.

4. ἔ. ἀ., σ. 239.

5. Κατὰ τὴν μετάφραση ἀπὸ τὰ ἰταλικά τοῦ Σπ. Θεοτόκη, *Περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἐπισησῶν*, «Κερκυραϊκὰ Χρονικά», 5 (1956), σ. 74.